

3 1761 06636924 0

DB
86
P35
1907

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by
Peter Kaye

FR. PALACKÝ:

IDEA STÁTU RAKOUSKÉHO.

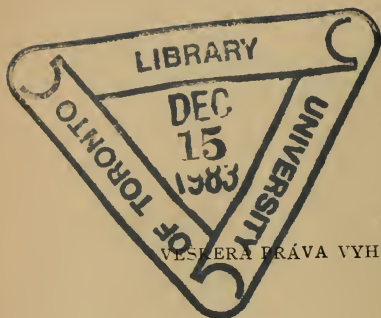
ÚVODEM OPATŘIL A VYDAL

DR. ZDENĚK V. TOBOLKA.

V PRAZE
NÁKLADEM J. OTTY.

1907.

VŠEČERÁ PRÁVA VYHRAZENA.

DB
86
P35
1907

ÚVOD.

„Idea státu rakouského“ jest největší a nejdůležitější politický spis dějepisce a politika našeho národa, Fr. Palackého (1798—1876). Fr. Palacký vydal práci svoji na jaře r. 1865, ve chvílích, kdy kabinet Schmerlingův umíral, kdy německý centralismus nemohl udržeti se v celé říši a kdy hrozilo Rakousku zavedení dualismu. Třeba že však v době té „Idea státu rakouského“ byla vydána, přece jest to práce politicko-theoretická, ne politicky praktická, a autor její jeví se nám ne jako politický praktik, nýbrž jako veliký politický myslitel.

Základní myšlenka „Idei státu rakouského“ byla vyslovena Fr. Palackým dávno před r. 1865, hned r. 1848 a pak důkladněji r. 1849. Fr. Palacký odkazem v „Idei“ na svůj list z 11. dubna r. 1848 do Frankfurtu n. M. a na svůj článek z prosince r. 1849 „O centralisaci

a národní rovnoprávnosti v Rakousku“, kteréžto práce obě byly s jeho vůlí a vědomím připojeny jako přílohy k prvnímu samostatnému vydání „Idei státu rakouského“, přímo naznačil, kdy pronesl myšlenky v „Idei státu rakouského“ hlásané poprvé a sebral nám tím zároveň nejdůležitější materiál, z něhož lze poznati celý vývoj politické theorie Palackého, týkající se ideí státu rakouského.

O moderním úkolu Rakouska Fr. Palacký měl příležitost po prvé obšírněji rozepsati se ve svém dopisu z 11. dubna r. 1848 do Frankfurtu n. M., kde r. 1848 výbor padesáti za presidentství Soirona radil se o přípravách k uskutečnění velikého díla: politicky sjednotiti celé Německo, všechny země německého spolku, a dosáhnouti uskutečnění ideálu toho přetvořením spolku německých států v spolkový stát německý. Palacký, který byl přizván k působení na díle tomto, v listě svém dne 11. dubna odmítl účastniti se prací shromáždění frankfurtského. Vystihoval nebezpečnost, které hrozilo z Frankfurtu n. M. národnostem v Rakousku a zvláště národnosti české. Odepřel účastniti se z důvodu, že pro spolupůsobení poslanců koruny České na budování velké říše německé není historicko-právního základu, poněvadž „spojení země České s říší Německou pokládáno i považováno býti musí, nikoli za svazek národu s ná-

rodem, ale za svazek panovníka s panovníkem“; ale účast odmítl důrazněji hlavně jako stoupenec zásady přirozeného, rovného práva všech rakouských národů, z obavy, že by ve velké říši německé, při jejímž vzniku by měla za své vzítí suverenita Rakouska, národnostem rakouským nemohly dány býti záruky trvání a vývoje jejich národnosti. Palacký z důvodů liberálních prohlásil se tehdy proti Rusku a pro program austroslavistický, a prohlásil se pro něj zvláště jako nacional vzhledem ke snahám frankfurtským. V neporušení suverenity Rakouska viděl záruku trvání a vývoje české národnosti, on připouštěl jako uvědomělý a nacionalně cítící Čech, aby Rakousko a Německo stály ve věčném spolku „k obraně i ke vzdoře“ a případně, aby mezi nimi zavedena byla i celní jednotu, ale nikdy nemohl v zájmu své národnosti spolupůsobiti, aby Rakousko bylo pojato do spolkového státu německého, Frankfurtem obmýšleného. V uvedeném právě dopise z r. 1848 Fr. Palacký poprvé obšírně projevil, stojí na myšlence přirozeného práva národů, svoji víru v nutnost trvání Rakouska a prohlásil za jeho novodobou ideu: úplnou národnostní rovnoprávnost.

V článku „O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku“, který Palacký dne 21. prosince r. 1849 dopsal a dva dny na to v Havlíčkových Národních Novinách na žá-

dost Havlíčkovu otiskl, Palacký valně doplnil myšlénku r. 1848 v listě do Frankfurtu pronešenou. Po zavedení oktrojované ústavy, v březnu r. 1849, kdy reakce vítězně postupovala v Rakousku, kdy centralisace v Uhrách pokračovala a kdy vláda rakouská chystala se dle slibu březnové oktrojírky oktrojovati centralistická zřízení zemská, vystoupil Palacký s návrhem na reformu centralistické a nadvládu němčiny v říši podržující oktrojírky ve smyslu svých federalistických zásad, které hájil v lednu r. 1849 v ústavním výboru říšského sněmu v Kroměříži proti jeho většině. Palackého jako českého nacionála bolelo, že oktrojírka jest „u vysoké míře“ centralistickou a že je tudíž v odporu s novodobou ideou státu rakouského: národní rovnoprávností. Palacký tehdy pokusil se konkrétně ukázati, jak by se měla oktrojírka změnit, aby nenadržovala ani Němcům ani Maďarům. Žádal pro národy více autonomie, nežli ji poskytovala oktrojírka, a navrhoval v březnové oktrojírce změnití míru kompetence říšské a kompetence zemské. Taxativně vymezil jako záležitosti říšské: záležitosti dvorské, zahraničné, vojenské, říšské finanční, obchodní, říšské komunikační a dle možnosti stejné zásady právní; všechny ostatní záležitosti přiřkl do kompetence zemské čili „autonomii národův“. Vedle říšských ministrů přál si míti

i ministry zemské čili národní, jichž by bylo sedm pro zemské skupiny: německou, československou, polskorusínskou, maďarskou, rumunskou, jihoslovenskou, italskou, utvořené ne na základě historickém, nýbrž dle příslušnosti ethnické. Každá taková skupina měla míti i své kasační soudy a zemské sněmy. Zemský ministr by býval dle Palackého současně exponovaným ministrem říšským. Měl míti pro veškeru zemskou správu odborné rady ministeriální. Palacký také přijímal zřízení říšské rady, na niž pomýšlela oktrojírka, jenže pomýšlel na ni zreformovanou ve smyslu svých zásad. V tomto článku Palacký jasně vyslovil, že si představuje uskutečnění moderní idey Rakouska, provedení úplné národnostní rovnoprávnosti, zavedením federace na základě národnostním, zřízení to, kde byla by říšská jednota zachována a jednotlivým *národnostem* zaručen svobodný autonomní vývoj.

Palackého „Idea státu rakouského“, sepsaná r. 1865, jest do jisté míry opakováním, ale i doplněním a době přizpůsobením Palackého myšlének, pronesených v dvou člancích, výše zmíněných. Jako r. 1848, tak i r. 1865 Palacký byl český nacional, obávající se zvláště před Němci o svoji národnost, byl jako r. 1848/9 tak i r. 1865 hlasatel zásad liberálních a měšťansky demokratických. Jeho vývody byly logicky přesné: Chtěl, jako

r. 1848/9, aby Rakousko mělo svoji ideu době moderní odpovídající, prohlásil za ideu takovou pro Rakousko, obývané různými národnostmi, opravdové uskutečnění národní rovnoprávnosti, stál na nutnosti existence národnostně spravedlivého státu rakouského v zájmu malých národností v Rakousku. Důsledně proto obrátil se proti centralismu, který udílel panství Němcům a za úkol Rakouska prohlašoval šíření moci a kultury německé na východ, a důsledně varoval před zavedením dualismu, který mu znamenal rozdělení se Němců s Maďary o panství v Rakousku. Centralismus i dualismus nesnášely se Palackému se svobodou a právem národním. Jako r. 1848/9 tak i roku 1865 moderní ideou státu rakouského byl Palackému zvláštní rakouský federalismus. „Hlavní zásluha,“ pravil, „i známka federalismu jest ta, že jen on sám jediný mocen a způsoben jest uvést u nás v úplnou platnost zásadu rovného všem práva, kteráž jakož jest nejušlechtilejším ovocem osvěty novověké a křesťanské pospolu, tak i vítězně klesí sobě dráhu do budoucnosti u všech národův vzdělaného světa.“ Jako r. 1848/9 tak i r. 1865 Palacký za východisko svého programu pokládal přirozené právo národnosti, ale proti svým názorům z r. 1848/9 byl r. 1865 nucen vzhledem k skutečnosti nově vytvořené, vzhledem k diplomu říjnovému

s jeho teorií historicko-politických¹ individualit, kombinovat názor svůj právem historickým. Přiznával, že diplom říjnový ztížil provedení národní rovnoprávnosti, ale zase cenil, a to více nežli se skutečností se srovnávalo, federalistický smysl diplomu říjnového. Ale nepřiklonil se na stanovisko historického práva úplně, nehoroval v „Idei státu rakouského“ pro restituci státního práva českého a také neuznával ani vzhledem k Uhrám zásadu kontinuity práva.

* *

*

„Idea státu rakouského“ byla původně serie osmi článků, které vyšly v politickém denníku „Národu“ dne 9., 12., 16., 20., 26. dubna a 3., 15., 16. května r. 1865. Hned po vydání článků těch „k žádosti vyslovené se mnohých stran“ byly stati ty sebrány v jeden celek a „přehlédnuté od samého spisovatele“ byly odevzdány ještě r. 1865 veřejnosti. Toto vydání obsahovalo ještě jako přílohy A) a B) psaní Palackého z 11. dubna r. 1848 parlamentu Frankfurtskému a článek Palackého „O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku“. „Vidělo se opakovati je,“ tehdy zdůvodnil nové vydání příloh těch v předmluvě k „Idei státu rakouského“, datované

„v Praze 18. máje 1865“, nejmenovaný vydavatel, „na tomto místě, aby věc důležitá, o kteréž v nich se jedná, nabývala vždy jasnějšího světla.“

*

*

*

Přítomné vydání pořízeno jest dle prvního samostatného vydání „Idei státu rakouského“. Malé číslice na okrajích stránek tohoto vydání označují stránkování původního, samostatného vydání.

„Idea státu rakouského“ vyšla r. 1866 německy pod názvem „Oesterreichs Staatsidee“ v překladu V. Kienbergra. Český text „Idei státu rakouského“ Palacký později otiskl v III. dílu Radhoště (str. 158—230) a prof. dr. B. Rieger ve svém kritickém vydání Františka Palackého „Spisů drobných“. Díl I., str. 209—267.

Na Kr. Vinohradech 29. října 1906.

Dr. Z^d V. Tobolka.

Komu přemýšleti jest o dějinách i osudech státu Rakouského, tomu nebude lze na dlouho vyhnouti se otázce: má-li stát ten svůj zvláštní účel, své zvláštní určení a povolání, ježto by jej činilo jednotou a celkem a stanovilo také hned s předu a povšechně jak obor tak i ústrojí jeho? a tudíž je-li to nějaký organismus živý, jenž potřebuje k živobytí svému jisté míry hmoty a moci a jejího uspořádání vnitřního? — aneb je-li to pouhý konglomerat zemí a národův beze vnitřního ladu a skladu, jehož tvůrce byla náhoda, zdar mečový aneb (dle známého pořekadla) šťastné snoubcův úmluvy, a ježž toliko meč drží dohromady? Jinými slovy: je-li stát Rakouský, jak v minulosti, tak i za naší doby, nositelem a zástupcem jisté idey, ježto ukládajíc mu zvláštní

*) Článek první tištěn byl v Národu čís. 96 na den 9. dubna 1865.

povinnost, činí se spolu zárukou jeho trvání, — aneb visí-li toto také jen od náhody, od štědrosti přírody při nadání ducha jeho panovníkův a vladařův, od měnivé přízně bohyně Bellony a od nestálých choutek národův domácích i zahraničných?

- 2 Na otázku takovou, pokud mně vědomo, dávána posavad odpověď jen více méně mystická, od jistého rodu pochlebníkův, jimžto jak poloha země knížetství Rakouského, tak i krev dynastie Habsburské zdály se míti do sebe jakési zvláštnosti výtečné, zvoucí a oprávnující je ku panování nad světem. Nebudu se zaměstnávatí vyvracováním domnění takového; znaje se poněkud v dějinách zemí těchto, nepozoroval jsem nikdy, že by někdejší „deserta Bojorum“ byla sama v sobě jevila tajemnou jakousi moc přitahavou, aneb žeby slavný rod Habsburský byl měl již ku př. ve XIV. století jakou čáku k tomu, co mu přineslo teprv století XVI. Ovšem že rod ten, jako i jiní, veden byl prozřetelností božskou ku panování nad zeměmi a národy rozličnými; to však dalo se cestou přirozenou, a nikoli působením nějakým snad polouzázračným.

Jest to téměř obecná vada vědoucnosti nynějšího pokolení, že při uvažování politických útvarův doby naší obrací zřetel svůj vždy jen k západu a zapomíná příliš, jak ohromné bylo někdy působení východu v dějinách jak člo-

věčenstva, tak i Europy zvláště. Vždyť veliké převraty světové přišly nám všechny od východu, z Asie, počna od velikého stěhování se národův až do usazení se vlády asiatské v zemích Řeckých, v kolébce naší civilisace. Pováží-li se, jak hrůzoplovná bývala někdy pověstná onano „vagina gentium“, o níž za našeho věku již ani slechu není, musí se uznati, že narodové bydlící na východu Evropy, větším dílem Slované, měli neméně velikou úlohu před sebou, nežli Romani a Germani a že provedli neméně důležitou missí civilisační, přemohše v boji více než tisíci-letém konečně všechny ony, osvětě křesťansko-evropejské od jakživa odporné, ba nepřátelské živly, a učinivše je navždy neškodnými. Však o této věci šířiti se nebylo by zde na místě; chtěl jsem jen poukázati k tomu, že i útvar státu Rakouského bral původ svůj, aspoň prostředně, z velikého ruchu, pocházevšího také z Asie, totiž z násilného vtírání se národu a panství Tureckého do Evropy.

Konečným pádem Konstantinopole r. 1453 nastala byla Europě nutnost, postaviti proti Turecké povodni hráz novou a pevnější, nežli³ se ukázala býti říše Byzantinská, od dávna mravně zpráchnivělá. Toť byla první a hlavní příčina ku povstání říše Rakouské (kteráž ovšem tohoto jména ne hned užívala). Kdyby se bylo podařilo buďto Řekům cařihradským,

buď mladému tehdáž Dušanovu carství Srb-skému, buď konečně Matiašově Korvinově říši Uherské, vyhnati Turky z Evropy zase: jsemť jist, že by národové trojí dynastie, uherské, české a rakouské, buďto byli nikdy dobrovolně nespojili se, aneb aspoň žeby spojení jejich bylo nemělo trvání stoletého.

Vím, jak mnohé okolnosti a příhody, jak rozmanité chtiče stavily se na odpor utvoření a ustálení nové té říše: vím ale také, že za konečný zdar a vítězství děkovati bylo ne tak zásluhám jednotlivých osob (jichž já ovšem popírati nechci), jako raději tomu, co věk novější nazývati zvykl silou věcí (*la force des choses*), čili potřebě nutné. Však i kdo nepřáli domu Habsburskému, přičiňovali se často ku pomoci jeho, jakožto náčelníka v boji proti společnému nepříteli, hrozivšímu záhubou veškerému životu duchovnímu národův západních; a když v kostelích křesťanských celé téměř Evropy vznášely se prosby k bohu o požehnání a zdar zbraní domu Habsburského, bojovavších pod znamením svatého kříže proti půlměsíci, nabyly tím jak dynastie panující, tak i spolek zemí jí poddaných, zasvěcení svého na dlouhé věky.

Ochrana proti Turkům bylo tedy první společné interesse i povolání, ježto poutalo národy a panovníky říše Rakouské na vzájem. K němu měly popředně směřovati snahy spol-

ku státního, dle něho mělo co nejvíce možné zřízeno býti ústrojí jeho vnitřní; v něm zračila se, ať tak dím, první idea vznikajícího státu Rakouského. Za více než dvoustoletého trvání jeho zapustilo spojení pod jednou dynastií tak hluboké kořeny do života národův různorodých, že odolati mohlo nehodám časovým, i když onano idea počala tratiti moc a působení své, an věk nový nové vždy přivodil interessy a potřeby.

Mezi mocnostmi západní Evropy bývali papežové Římští vždy nejvěrnějšími spojenci a pomocníky domu Rakouského v boji proti ⁴ hrozící od Turkův pohromě. Příčin a okolností vykládati netřeba, jsouť na snadě pro každého. Ale poměr tento, neméně nežli španielské vychování panovníkův Rakouských, dal k tomu podnět, že mocnáři obojí, císařové totiž i papežové, stáli věrně k sobě, i když nastalo roztržení církve křesťanské západní; ono pak nastalo, protože papežové zásadou autority javše se vyměřovati čáru, kam a pokud vědoucnost a vůle lidská kráčet by měla, usilovali udržeti, zastaviti a tak říkáje zamraziti je na tom stupni vývoje, kteréhož dosáhly byly v XV. století; naproti čemuž valná křesťanstva část odhodlala se kráčetí návodem rozumu svobodně dále, třebas ani nevědělo se, kam cesta dovede. Proto když následovaly pŭtky o náboženství, jimižto západní Evropa v XVI. a

XVII. století zmítána byla, panovníci rodu Habsburského stali se hlavními hájiteli zásad z Říma hláсанých.

Takto záhy počala se dvojiti úloha státu Rakouského: s jedné strany bylo mu hájiti křesťanstvo před návaem mahomedánství, s druhé zamezovati pokrok tak zvané reformace církevní. Solidárnost zásady autoritní v oboru jak církevním, tak i státním, ba i vědeckém, nesla to s sebou, že Rakousko po celá století (vyjímaje krátkou dobu Josefinskou) uzamykalo a ohražovalo se proti pokrokům ducha novověkého, jak v církvi a ve vládě civilní, tak i ve vzdělanosti a osvětě vůbec; autoritou vyměřovalo se národům, pokud a co věřiti a jak každý smýšleti a chovati se měli; censura i policie starala se o to, aby rozum i vůle lidská nikde nevyšinuly se z kolejí předepsaných. Podstata i hlavní známka systému takového byla pouhá negace: aby duch nezbujněl snad nebezpečně, držán jest ve všem přísně na uzdě; stromu vědoucnosti a působnosti lidské nedáno vyvíjeti se a růsti dle přírody, ale jako někdy v zahradách francouzských, jen pokud dovolovaly zahradníkovy provázky a kleště. Takto nadlouho svírán jsa duch, musel konečně buďto zakrsati a hynout, aneb mocí svou vnitřní protrhnouti vazby, vymaniti se a nastoupiti dráhu pokroku. Kterak
5 převrat takový udál se v Rakousku velikými

bouřemi roku 1848, jest ještě u všech vrstevníkův našich v živé paměti. Od té doby přestala onano negace a reakce býti hlavním pravidlem i vodítkem vlády Rakouské, ačkoli za ministra Bacha zdálo se některý čas, jakoby tato chtěla vrátiti se k ní zase; neboť vedle zásady autority (kteréž ovšem v každé jakékoli společnosti lidské vždy a naprosto bývá potřebí), uvolněno bylo již zásadě rozumu a vůle lidské v té míře, a vliv i působení ducha novověké osvěty stalo se bylo tak mohutným, že návrat do minulosti nemohl býti nežli zdánlivý a dočasný toliko.

Když tedy říše Rakouská přestala býti štítem ochranným jak proti Osmanstvu v sobě zakrsalému a jen nesvorností vlád křesťanských podnes v bytu zachovanému, tak i proti duchu a zásadám osvěty novoeuropejské, líčeným a zamítaným v listině na slovo vzaté doby nejnovější: přestalo-li také a ztratilo-li se i zvláštní jeho povolání, jeho idea i účel, ježto ve skutek uvesti a vyplniti nynější Rakousko má, i jen ono samojediné vyplniti může? či nastala již ta doba, kde různorodí národové Rakouští, nemajíce společného interese ani společného účele, mají a budou starat se jen každý sám o sebe, a zůstávati pospolu jen pokud křehkou železa mocí pohromadě udržování budou?

Odpovědi na otázku tuto za našeho věku

dávají se, ač ne vždy na hlas, rozličné. Mnozí, přemnozí, zvláště cizozemci, zapírají naprosto jakékoli zvláštní povolání státu neboli říše Rakouské co jednotného celku: a poněvadž Rakousko po tak dlouhé časy okázalo se býti jen štítem reakce v Evropě, proto zdá se jim, žeby dobře bylo, kdyby celek ten rozpadl se zase v původní své částky. Jiní přiznávají sice státu Rakouskému jisté zvláštní účely a povolání, ale různí se v ustanovování a pojmenování jejich: jedněm má Rakousko býti mocí ochranou katolicismu jak vůbec, tak zvláště na východu Europy, kdežto jiní požadují od něho uznání rovnoprávnosti všech řádných náboženských konfessí; jedni dávají mu za úlohu, šířiti moc a kulturu německou na východ, jiní ukládají za povinnost, v nynější době, kteráž

6 nenevhodně sluje dobou národností probuzených, uskutečniti v lůně svém zásadu rovnoprávnosti všech národův. Konečně jest i strana, nyní sice mlčící avšak neodříkající se, která považujíc vše, co teprv od roku 1848 se dalo, za nešťastné poblouzení, touží a očekává návratu do starých kolejí absolutismu zase, aby obnovily se blahé doby víry a poslušství, kdežtoby dopráno bylo tu hierarchii, tu vysoké aristokratii, tu vojenským náčelníkům, tu bureaukratii, provoditi vůli svou pod štítem a jmenem panovníkovým. Rakousko mělo by státi se nějakým Eldoradem těchto tříd,

ježto trpíce v jiných zemích čím dále tím větší ujmy, upírají k němu zraky své, co [ku] poslednímu útočišti.

Skoumejme nejprv, jaké vyhlídky do budoucnosti má strana posledně jmenovaná. Nelze zapírat, že jak nyní věci stojí, její tužby a naděje daly by se uskutečniti na čas; nebylo by k tomu tuším více potřebí, nežli pouhého kommanda s hůry. Nicméně nevěřím, žeby našel se mezi státníky našeho věku, kdo by radil ku pokusu takovému. Nemyslím sice (nehledě ani na svaté státoprávní závazky), žeby radě takové ve Vídni odpovědělo se tak, jako v Paříži odpovědělo se radě Polignacově; jsem přesvědčen, že ví se i ve Vídni dobře, kterak ku provedení a udržení toho skutku především potřebí bylo by známého Montecuculského nervus rerum gerendarum, který při státním dluhu třímiliardovém, při napnutých do výše již téměř nesnesitelné daních a poplatcích, a při ročním deficitu 50 až 100millionovém nesnadně dal by se zjednat. Avšak i bez ohledu na moudrost neb nemoudrost státnickou dá se tvrditi, že starý onen patriarchální absolutismus, též jako feudalismus, již se přežili a stali se v Evropě novověké naprosto nemožnými, any usychají čím dále tím valněji všechny kořeny v životě národův, jimiž nabývali síly životní. Ve veřejném mínění veškerého vzdělaného světa stal se za

naší doby pokrok nepopíratelný k lepšímu. Ačkoli důležitý a podstatný rozdíl mezi „svobodou“ a „panováním“ nezdá se ještě býti dosti na snadě mnohým nejen osobám, ale i celým
 7 národům, předce již umlkají co den více onino filosofové, kteříž učili, že jako ponětí dne, světla i tepla jen za protivou noci, tmy a chladu nabývají významu a obsahu svého, tak že ani svobody nemůže býti tam, kde není poroby co protivy její, a že otroctví jedněch jest i musí býti přirozeným podkladem a podmínkou svobody druhých. Ba chvála bohu! důstojenství člověka nabylo za naší doby již tak všeobecného uznání, že již ku př. ve společnosti vzdělancův nikdo netroufal by si tvrditi opravdově in thesi, žeby člověk jakýkoli rodil se co pouhá věc a co majetek někoho jiného; ježto hordy ony bělochův, kteréž zastávaly řeči takové in praxi mečem v rukou, dodělávají právě nyní v jižných krajinách Amerického soustátí. Pravda ta, že lidé všickni, bez rozdílu plemen, vyznání a stavův, jsou synové jednoho otce na nebesích, jest jedna z nejušlechtlejších známek a stránek nauky křesťanské; i ačkoli ona přijmutím do lůna církve národův zpupných, loupežných a výbojných bez odřeknutí se chtíčův pohan-
 ských, utrpěla zatemnění více než tisícileté v myslech valné většiny křesťanstva, předce nedala se nikdy udusiti a umořiti cele, ale

jako každé símě živé nepřestávala domáhati se zrůstu vždy mocnějšího, někdy i podporou všelikých sekt kacířských, až jí posléze filosofie francouzská XVIII. století nejplatněji dopomohla ku konečnému skutečnému vítězství. Všeobecné panování té pravdy, že v celém pokolení lidském není podstatného rozdílu jiného, nežli co do stupně vyvinutí duševních jeho sil, a že člověk nikde není aniž může býti pouhým nábytkem, dobyt看em nebo majetkem jiného, ale že všude jest osobou, dařenou od boha rozumem a vůlí a odpovědnou mravně za všechno své chtění a činění — panování této pravdy, pravím, nabylo v posledních těchto létech důležité sankce také na východu Evropy, vymaněním a osvobozením ruských mužíkův, i uvedením jiných velikých reform ve smyslu novověké osvěty do říše carovy, takže předvídati jest bezpochyby, že než mine jedna generace, národ Ruský, posud téměř jen passivný, vystoupí co mocnost aktivná na dějiště světové, a to ve smyslu staroslovanské demokracie. Do podrobného této věci 8 odůvodnění nemohu se zde pustiti, ano by mne odvedlo příliš od cíle. Chtěl jsem jen dokázati, že těm, kdo ještě kochají se nadějí na návrat doby starého absolutismu a feudalismu, trati se pod nohama půda čím dále tím valněji, a že formy tyto vládní stávají se čím dále tím určitěji pouhým anachronismem, nenalezají-

cím více ni podpory ni života v duchu věku našeho. Chtěl jsem dáti na srozuměnou, že marná jest všeliká naděje na *trvalý* opět prospěch starého absolutismu, při zjevení a zmáhání se ducha novověkého i křesťanského popolu; že absolutismus onen jen tam dařiti se může, kde panuje víra o človenství věčně nedospělém na rozumu a vůli a potřebujícím poručníkův s hůry: že ale víra tato hyne vůči- hledě ve všech světa končinách, a že pro víru zemřelou mezi lidmi nebývá více z mrtvých vstání. Proto však ještě nejistím, žeby uvedení absolutismu jiného způsobu a ve formách posavad nevídaných také již nemožným se bylo stalo: ale další rozjímání této věci bylo by zde nemístné a ještě bez praktické potřeby. Jak nyní věci stojí, jsemť aspoň přesvědčen, že nenajde se ve Vídni státník tak „genialní“, jenžto by se pokusil o vytrhnutí let 1848 až 1865 z života národův rakouských a o přivstípení tohoto k roku 1847 zase v bývalé jeho podstatě a formě.

Tím ale klesají spolu také vyhlídky neboli chance těch, kteří rádi by ukládali státu Rakouskému za úkol panování strany jedné nad druhými v ohledu církevním a národním, t. j. panství církve katolické a národnosti německé. Jakož není pána, kde není služebníka, tak i panování jednoho živlu církevního neb národního dalo by se uskutečniti jen násilným

podrobením ve službu žvlův ostatních. Jestliže ale násilné podrobování jednotlivých osob fysických přiči se proti citu spravedlivosti, ovládajícímu veřejné mínění nového věku, muselo by podobné nakládání s osobami mravními, totižto spolky náboženskými a národy celými, urážeti tím více ducha humanity a pravého křesťanství, a dalo by se provesti jen tam a potuď, kde a pokud osoby ty vedly by život duchovně tak otupělý, že by ani ku povědomí přirozeného práva svého vzněsti se neuměly. Jináče potřebí bylo by k udržení prostředkův násilných především opět onoho nervus rerum gerendarum, o kterémž víme, že se ho státu našemu více nežli čehokoli jiného nedostává.

Ale pomina zásady rovnoprávnosti církevní, kteréž i v jiných státech mimo Rakousko ve stejné míře se upotřebuje, i v Rakousku samém nevalný odpor se klade, obrátím se již k rovnoprávnosti národní, ježto dotýká se státu našeho u větší míře, než kteréhokoli jiného, a stává se také příčinou a předmětem sporův živějších a rozsáhlejších.

Zásada rovnoprávnosti národův jest rovně tak stará, jako nauka přirozeného práva vůbec; pramen obojího jest ono vrchoviště, z něhož plynou i mravnost i právo, přikázání totiž do srdce lidského hluboce vštípené: „čeho sobě nechceš, jinému nečiň“. Stáloť to arci zápasy kruté a mnohověké, nežli božská tato jiskra v duši člověka vzkřísila i roznítla se v té míře, že mohla postaviti se v rovnováhu a odolati přirozené také v lidstvu hovadnosti, t. j. egoismu surovému a všepožírajícímu. Proto také stalo se, že právo soukromé, čili abych tak řekl, mezosobní, došlo dříve uznání a platnosti všeobecné, nežli právo mezinárodní, ano pouhé hmotné násilí rozhodovalo po věky a rozhoduje s většího dílu až podnes mezi národy. V pokroku civilisace utvořily se

*) Článek II. tištěn v Národu č. 99. dne 12. dubna 1865.

ovšem i v tom oboru zásady práva, ježto došly za našeho věku všeobecného uznání: ale dějinný ten skutek, že původně národ každý míval svou zvláštní vládu pro sebe a byl tudíž státním celkem zvláštním, měl to za následek, že právo mezistátní a mezinárodní považo- 11 váno po celá století a považuje se s většího dílu až podnes za identické, za jedno a totéž. Avšak pokroky centralisace i decentralisace světové způsobily to již dávno, že ponětí „stát“ a „národ“ přestaly býti jedno a totéž, přestaly dopadati jedno na druhé a krýti se na vzájem; neb nejeden národ rozdělil se na více státův, a nejeden stát zahrnul do sebe více národův. Také feudální smysl slova „národ“, značivší někdy jen politicky oprávněné obyvatelstva třídy a vylučující z něho lid obecný (v Uhřích) a chlopy (v Polsku), stal se anachronismem od té doby, co v celé již tuším Evropě zrušen stavovský schematismus a položen mezi starobylosti.

Nejnověji pak počal slovům „národ“ a „národnost“ (nation et nationalité) podkládati se smysl ještě jiný, zvláště na západu Evropy, kdežto „národem“ sluje onen živel ve státu, který někdy, pokud panovali Ludvíkové XIV. s heslem „l'état c'est moi“, nazýván byl obyčejně jen „věrnými poddanými“: „národností“ pak značí se snaha oněch poddaných, nabyti a požívati práv politických.

Ve smyslu tomto berou se ona slova také ve známých listinách nedávno prošlých v Paříži a v Římě (8. pros. 1864). Netřeba však mnoho důkazův, že to zmatek jest ve ponětích, udržovaný ovšem na jistých místech zoumysla, o němž ale přáti jest, aby pominul aspoň v oboru vědeckém. U nás užívá se pravěji slov těch ve smyslu jejich genetickém a původním, hlavně ohledem na rozdíly jazykové.

Že cit, povědomí a platnost zásady národnosti, ve smyslu dotčeném, za našeho věku zmáhá se a roste ve všech koncích a krajích vzdělaného světa, to jest pravda, kteréž již nepopírají ani přátelé, ani nepřátelé. Pokroky v mechanice a chemii zjednávají duchu lidskému vždy většího vítězství a větší vlády nad přírodou. Zvláště parochody a telegrafy, přemáhající přirozené překážky prostory způsobem téměř zázračným, sbližují všechny národy, všechny vlády, všechny vynikající duchy celého vzdělaného světa k sobě vespolek, a usnadňují jejich mezi sebou obcování, téměř
 12 jakoby pospolu byli a pohromadě, takže vzdělanstvo veškerého oboru zemského stalo se již jako jedno jediné publikum, a že city a myšlenky projevené na jednom konci světa prolítají co nevidět všechny rozličných krajín prostory, a nalezají okamžikem ohlas a soucit aneb odpor u všech národův i všech vrstev

společenských. Jest to zjev oné veliké centralisace světové, o níž mně již často nahodilo se mluvit veřejně. Ale nestihly onen duch, jenž uložil světu zákony věčné, pojal mezi ně také zákon polarity, aby udržela se v něm rovnováha a směr jednostranný aby nevyvrátil ho z kolejí předepsaných. Proto čím více všechno sourodé se pojí, tím více různorodé se odstrkuje; čím více národové dohromady se stýkají, tím více spatřují, pociťují a uznávají také přirozené rozdíly své, a čím valněji působí s jedné strany moc jednotící, tím rázněji budí se na druhé straně odpor proti ní. Směle dá se říci, že uniforma všehomíra nebyla i nebude nikdy příkázáním božím. Protož i zásada národnosti má i přidrží úlohu svou v ekonomii světa na věky, a všechno lidské horlení i brojení proti ní bude vždy jen jako foukáním proti větru; může sfouknouti tu i tam drobtý nepatrné, ale proti spoustám větším ukáže se vždy a všude býti málomocným. Zásada ta jest ještě jen v počátcích valného svého působení, a konce jejího nelze předvídati oku smrtelnému.

Neníť to planá otázka, zdali národnost ve smyslu dotčeném (pokud totiž rozdíl jest mezi národem a státem), má do sebe skutečnou realitu, aneb je-li pouhým toliko pomyslem, jalovou abstrakcí? A když, jakož doufám, nikdo zapíratí nebude reality její, sluší

ptáti se dále: je-li každý národ, co do celku svého, jakousi mravní a právní osobou, čili není? Za to mám, že aspoň mezi mysliteli nebude ani o tom odporu. Národové jako ku př. Čechové, Poláci, Maďari, Němci atd. jsou skutečné reality, jsou celkové zvláštní a živí, mající každý své povědomí, své chtění, své společné interessy, a tudíž i povinnosti a práva: jsou tedy skutečné osoby mravní a právní. A nikdo nebude zapíratí, že ku př. Němci, žijící ve státech Rakouském, Pruském,
 13 Ruském i Francouzském, mají své **společné** interessy národní, o nichž trvati mohou v ouplněm a přátelském souhlasu, třebas by vlády jejich, a tedy státové jmenovaní, hádali a sáпали se mezi sebou až do krveprolití.

Že pak nauka o právu mezinárodním ve smyslu tomto kmenovém ještě není vzdělána, to připisovati sluší okolnosti té, že dosavadní vzdělavatelé její, Angličané, Francouzi, Hol-landčané, Italiani a Němci, živi byli v zemích, kde ponětí národu a státu splývala více méně v jedno, že v Rakousku duch iniciativy v oboru naučném před r. 1848 nejevil se leda ve filologii slovanské a poněkud i v tak řečených sciences exactes, a konečně že zásada národnosti ve smyslu našem objevila se teprv za naší doby co živá mocnost, povzbuzena byvši poprvé valně v boji národův proti Napoleonovi I. a vystoupivši na dějiště světa si-

lou převládající teprv r. 1848. Takéť, pokud mně vědomo, sjezd Slovanský v Praze téhož roku byl první veřejný sbor vzdělavců, který pojednával o ní, a zvláště o zásadě rovnoprávnosti všech národův ex professo, a uznal i vyznal spolu veřejně, že stát Rakouský za naší doby má povolání, sloužiti jí za hlavní jeviště a za vzor.

Také již toho léta počalo se jednati o pradě té v zemích Rakouských dosti hlučně, a ku př. ministr Bach byl mezi prvními, kteří na sněmu říšském ve Vídni krásná o té rovnoprávnosti pronášeli slova, ačkoli k vykonávání předpisův jejích jen na mále byl ochoten. Nicméně zásada ta dle smyslu a učení našeho přijata byla tehdáž do programu ministerského, z něhož pak vytratila se pomalu zároveň s jinými zásadami liberalními, když za potřebnou pokládána zase vláda více méně absolutní.

V době tak řečené Bachovské zásada rovnoprávnosti národní nezapřena sice nikdy výslovně s hůry, ale zásada jiná, s ní neshodná, ba přímo jí odporná, nabývala jak v theorii tak i ve praxi vždy valnější platnosti: bylať to zásada o šíření německé kultury na východ. Kdyby se jí rozumělo bylo upřímně, a kdyby hlasatelé nauky této podobali se byli apoštolům, přijavším ducha svatého s hůry, aby hlá-

- 14 sali evangelium všem národům jazyky jejich přirozenými (viz Skutky apoštolské v kap. 2), nebylo by hrubě co namítati proti počínání jejich, ba mohlo by tytýž i se vděčností přijímáno býti: ale zpozorovaly to hned i děti, že to byl pouhý eufemismus, zakrývající snahu, povýšiti národnost německou na to místo, kdežto by nejen panovala národnostem ostatním v Rakousku, ale málo po málu i podřývala je a připravila konečně o život jejich. Mělať zajisté veškera kultura, t. j. veškero duchovní vzdělání, a tudíž i veškeren národní život, přivázán býti výhradně k jazyku německému, po čemž následovala by cestou přirozenou dříve nebo později smrt národností jiných. To mohlo nezdáti se křivdou a bezprávím, pokud národové někteří neměli do sebe vědomí a života národního, pokud nepokládali národní bytnost svou za něco milého a žádoucího, pokud nemínili zachovávat i brániti jí: ale za našeho věku, kde procitují jeden po druhém národové sebe zanedbanější a ospalejší, jakmile kouzelný prut novověké osvěty jich se dotýká, trýznění a vražda národností stává se hříchem neméně do nebe volajícím, nežli trýznění a vražda kteréhokoli rozumného útvaru božího.

Či snad národové nemají přirozeného práva k zachování sebe? Vždyť mají povinnost vzdělávati se, to jest křísiti a rozněcovati jiskru

božskou v sobě; a od té povinnosti nikdo na světě nemá moci dispensovati jich. Vzdělání myslí bez vzdělání řeči jest holý nesmysl, a ušlechtění jazyka jest podmínkou ušlechtilejšího života duchovního. I poněvadž povinnost bývá spolu matkou práva (viz Vattel, *Droit des gens*, *Préliminaires*, § 3), tedy my, majíce povinnost, vzdělávati jazyk svůj, kteréž povinnosti nikdo nás zprostiti nemůže, máme i právo, činiti tak, a nikdo nemá protiviti se tomu, ani klásti nám v tom překážky. Zachování a vzdělávání národnosti jest příkázání a zákon mravní, kterémuž nemůže derogovati nižádné příkázání pozitivné.

Konflikt práva i povinnosti, který ve právě soukromém čili mezosobním a právě státním naskytuje se skutečně, je-li možný také ve právě mezinárodním? Osoba fysická ku př. má povinnost i právo, šetřiti a zachovati život 15 svůj, a předce ukládá se jí někdy zase povinnost, jíti do boje a obětovati tam život svůj za vlast, za obecné dobré: může-li podobně žádati se, aby národ některý zapřel se sám a obětoval se za jiné národy? Ať rozhodnou otázku tu národové dle pravidla: „čeho sobě nechceš, jinému nečiň,“ odpověď jejich nebude pochybna. Však ještě nenašel se ten filosof, kterýž by byl tvrdil, že národ ten neb onen, z lásky neb z úcty k národu jinému, povinen byl oddati se na smrt.

Nyní položíme-li následující praemissy: 1. ve státu Rakouském panovati má právo a zákon (t. j. vůle veškerenstva státního), a nikoli hmotné násilí aneb libovůle jedněch nad druhými; 2. stát Rakouský skládá se z národův různorodých; 3. žádný národ nemá práva nad národem jiným, aniž má neb může užívati tohoto co prostředku k oučelům svým zvláštním: tedy nevidím, kterak by z nich bez makavého paralogismu, vyvoditi se dalo co jiného, nežli zásada rovnoprávnosti národův v Rakousku. Kdo staví se zásadě té na odpor a popírá ji i theoreticky (jakož činili Uhři r. 1848, dříve nežli, nedlouho před katastrofou u Világoše, přiznali se k ní v Segedině v červenci 1849), musí vyvrátiti především praemissy tyto buďto všechny, nebo kteroukoli z nich; aniž na tom záleží, ve kterém pořádku ony se kladou. Kdo ale uznává zásadu v theorii, a protiví se provedení jejímu ve praxi: jakým jmenem má nazýván býti mudřec takový?

Nesmíme bohužel tajiti se tím, že odpor proti zásadě rovnoprávnosti ve praxi nepochází jedině od oučastníkův vlády říšské i zemské v Rakousku, ale že jeví se ještě krutěji v duchu a smýšlení některých národův proti druhým: potkáváme se s takovým dosti valně zvláště u Němcův a Maďarův, a poněkud také u Polákův a Italianův. Poněvadž působení

dvou posledních v ohledu tom méně mocné jest a obmezené u Italianův na přímoří Adriatické, u Polákův na částku Haliče toliko, nebudu na tomto místě obíratí se s nimi zvláště. Ke všem těmto národům dá se obrátiti zároveň slavně známá prűpověď: „Bláhoví? 16 chcete svobodě, a nechcete právu a spravedlnosti!“

Nezapírám, že Uhři mají právo těšiti a chlubití se téměř tisíciletým trváním ústavy zemí svých a zasazovati se o další její zachování, ač v okolnostech a formách časem poněkud změněných: ale ani neohlédaje se k otázce, byla-li ústava uherská hned od počátku původu maďarského nebo-li slovan-ského, přál bych aspoň, aby v Uhřích nezapomínalo se až příliš na dvě věci významu velmi důležitého: nejprv na nesmírné oběti, přinášené ze zemí koruny České po celá dvě století (XVI. a XVII.) na obranu koruny Uherské, když koní chvosty panovaly na hradě Budínském, — tehďáž jeden ze sněmovníkův českých ptal se, ovšem bláhově, stálo-li celé to království Uherské za tolik, co jen z Čech na zachování jeho vynaloženo bylo; — a druhé, že zásada rovnoprávnosti národní nenacházela v nižádné zemi dokonalejší platnosti a garantie, nežli právě v Uhřích po všechna ta století, pokud panovala v nich stará ústava i pokud jazyk latinský byl jim jazy-

kem diplomatickým, úředním a školním; skutečné nebezpečí zastihlo ústavu tu teprv od té doby, co jí odjata základní tato její podpora. Věru málo kdo bude zapírat, že by neblahé události v zemích koruny Uherské r. 1848 byly se předešly dekretem Segedínským, ode mne již dotčeným, kdyby on jen před oným rokem byl našel své 'netoliko prohlášení ale i skutečné provedení; neb vyšel teprv jakoby post festum a k tomu ještě tak říká in partibus infidelium, nemohl míti vlivu a působení žádného. Také po vydání diplomu říjnového 1860, když vrácena Uhrům aspoň částka dávné jejich autonomie, nespomenuto si na neplatné ony dekrety, a zavedeno nejen do ouřadův a škol, ale i do veškerého ústrojí státního zase výhradné panování samospasitelné maďarčiny. Jaká od té doby nucení, jaké zpupnosti a krivdy se dějí ku př. Slovákům, netoliko v úřadech, ale i v životě společenském, zvláště od národních renegatův některých, nepotřebí zde vykládati, ano jest dosti obecně známo. Zoumyslná i strojná tato maďarisace jest v těle

17 říše Rakouské vřed bolavý a velmi povážlivý: nebude-li brzy uléčen, uvede zdraví a život celého tělesa v nebezpečí. Nejsem já i nebyl jsem nikdy nepřítelem Maďarův; ztráviv mnohá léta svého mládí v důvěrném s nimi obcování, spřiznil jsem se s mnohými z nich a poznal i hlubší příčiny, které co do národnosti

k touhám a snahám výstředním je pudí a počínání jejich jestli ne ospravedlniti, aspoň omluviti by měly. Cítíť oni bolestně osamocnost svou u prostřed národův europejských; od té doby, co slavný Herder předpovídal jim, že utonou časem svým v moři národův těchto, a co císař Josef II. jal se aneb aspoň zdál se přispíšovati dobu tu, procitli jako k novému životu, a přirozenou svou energií jali se připravovati všeliké prostředky ochranné proti takové pohromě; pobádaly je k tomu také poznámky a počty statistikův některých, tvrdících, že manželství maďarská od přírody méně plodná bývají, nežli ku př. slovenská i rumunská, i následkem toho že musí národu jejich vždy více ubývati, jiných pak přibývati. Tím vším utvořily a rozšířily se mezi nimi, v poměru k národům jiným, obava jakási a popud, jichž snad ani sami sobě dosti povědomi nejsou, ale kteréž nad jiné mocněji působí v citu a mysli jejich, a vyměřiti se dají formulí (prosím za odpuštění slovu surovému, ale trefnému:) „nesežeru-li já tebe, sežereš ty mne.“ Proto kráčeji odhodlaně a srdnatě (ač tytýž ne bez hryzení svědomí) na dráze nastoupené ku pomaďaření neboli „sežírání“ jiných národností v zemi své. Víím, že umějí zastíratí počínání své také jinými potřebami státními a humanitními, ale víím také, že řečmi jejich žádný člověk rozumný zaslepiti se nedá.

Strach bývá špatný rádce, a oni pro pojištění své budoucnosti měli by bez meškání nastoupiti na dráhu jinou. Neb dejme tomu, že se jim podaří oklestiti neb ohlodati tu i tam valný štěp slovanský; ba dejme tomu (posito sed non concessa), že pomaďaří konečně všechny Slovany v zemi své: pak budou i potom ještě slabší nežli protivníci jejich, a tito, podrážděni jsouce takovou dlouhověkovou praxí sežírání národností cizích, pozdvihnou se opět proti nim spojenými silami, a oni již nebudou moci pro-

18 testovati proti právu odvetu. Kdo slabým se cítíš, nehledej útočiště a spásy v násilí, ježto jest meč na obě strany broušený, ale hled' spojití se s tím, co jest nejmocnějším na světě, abys jím nabýval vždy nové síly: jest to právo a spravedlivost, kteréžto, ač násilím často a dlouho dušené, po dočasném pádu zdvihají se vždy v rostoucí síle, a majíce boha samého ku pomoci, odolají konečně všem branám pekelným! Takž i Maďaři jistě lépe pojistí budoucnost svou, když s obvyklou svou energií hájiti se jnou zásadou „čeho sobě nechceš, jinému nečiň“, nežli když se pustí do „bellum omnium contra omnes.“ Kterak zásada rovnoprávnosti národní ve vlasti jejich uskutečniti by se měla, to ač jest úlohou nesnadnou, jim předce nestane se nemožnou, jestliže jen tolik upřímné dobré vůle k vyřízení jejímu přinesou, kolik rozumu mají.

O chování se Němcův, zvláště Rakouských, k zásadě rovnoprávnosti národní nechci se zde šířiti: musel bych vynášeti věci mně i jim příliš nemilé, aniž by mně méně příkro bylo mluvití je nežli jim slyšeti; musel bych opakovati, co již jiní přede mnou vylíčili živěji a rázněji, nežli by mně se podařilo. Nehledě na nesčíslné články v novinách slovanských kteréhokoli nářečí, ve kterýchž o smýšlení Němcův ohledem na Slovany řeč bývá, připomínám jen spis již r. 1849 v Berlíně pod titulem „Die deutschen Hegemonen“ vyšlý a od Karla Havlíčka v Národních Novinách téhož roku česky vykládaný. Ačkoli ne vše chválím, co tam známý Polský spisovatel zvláště o Rakousku vynesl, nelze předce zapíratí, že tisícileté sobecké snahy Němcův, šířiti panování své nad Slovany pod záclonou nejprv víry křesťanské, potom nauk a civilisace vůbec, nedošly nikde jinde vylíčení živějšího a důkladnějšího.

Byloby tuším zbytečné, chtíti dokazovati, že, co do národnosti, složení čili sestavení říše Rakouské liší se podstatně ode všech jiných říší na světě. Ovšem že ku př. ohromné Rusko počítá v lůně svém ještě mnohem více národův, nežli Rakousko: ale hlavní v něm kmen, ruskoslovanský, činí tam neméně nežli 84 procentův obyvatelstva veškerého. V jiných zemích, jako ve Francii, Anglicku, Prusku atd., jest poměr ten kmenu hlavnímu ještě tuším příznivější. V Rakousku naproti tomu počítá se Němcův jen asi 23, Maďarův asi 14, Italianův a Romanův dohromady asi 17, Slovanův asi 45 procentův; Slované pak, tvoříce relativní většinu, rozpadají se opět v několikero jak nářečím tak i historickou a literární tradicí rozdílných větví, že sotva za jeden ná-

*) Článek III. tištěn v *Národu* čís. 103 dne 16. dubna 1865.

rod považovati se mohou. Veliké stěhování se národův, počavší před patnácti stoletími, dobrouřilo na půdě nynějšího státu Rakouského, vtrhnutím Maďarův do nynějších Uher před neplným tisíciletím; vtrhnutí to stalo se pro Slovany hlavní překážkou, ustrojiti se v běhu 20 věkův, za příkladem německých svých sousedův, v jeden organický státní a národní celek.

Že utvořením říše Rakouské před více než třemi stoletími, a sice cestou dobrovolných umluv, národové tak různorodí spojili se v jeden celek státní, to já považuji za nemalé dobrodiní od prozřetelnosti božské pro ně pro všecky. Dejme tomu, že by se tak bylo nestalo a že by každý ten národ podržel byl pro sebe plné právo suverenity: v kolikerych a jak krvavých pŭtkách byli by od té doby octli se mezi sebou! snad i nejeden byl by v nich již dokonce zahynul. Ovšem že spojení takové neposkytovalo dosti zvŭle pro ctižádost a panovačnost neboli panstvíchtivost jednotlivcův mezi nimi: ale ubylo-li proto příležitosti ke ctnému působení občanskému? Vždyť lichá čest ze provozování násilí jakéhokoli neliší se podstatně ode cti nebo-li raději hanby loupežnické, leda velikostí své míry. Řekne-li pak kdo, že ono (spojení) nevydařilo se vždy ku prospěchu a blahu jednotlivých částek celku, nebudu zapírati, že stalo se dosti mnoho, co státi se nemělo, a že všelicos mohlo

i mělo vedeno býti lépe: ale spravedlivý soud o minulosti náleží již pánu bohu a historii, úvahy pak politické mají sice z minulosti bráti poučení, ale zřetel svůj mají obracet jen k nynějšíku a k budoucnosti, aby aspoň odstraněno bylo z ústrojí státního, co v minulosti ukázalo se býti závadným a škodným.

Uznávaje pravdy tyto již citem více méně jasným, když dne 11. dubna 1848 psal jsem známé své osvědčení sboru Frankfurtskému, pronesl sem byl poprvé slova: „kdyby státu Rakouského nebylo, musili bychom v prospěch Evropy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil.“ Výpověď tuto učinil takorba světoznámou světlý bán Jelačič, napsav ji na prapory, kterými hájiti jal se, v době nejповážlivější, jednoty a samostatnosti říše Rakouské; (mámť o tom svědectví z úst jeho tehdejšího sekretáře). Nerad se chlubím, ale mohu říci v pravdě, že jsem tehdaž přispěl k zachování celistvosti říše; proto tuším byl jsem r. 1848 i dvakrát (8 máje a 2 září) volán do ministerstva, do něhož nevstoupil jsem pokaždé jen pro ušetření vlády samé, abych jí osobou a jmenem svým nepřimnožil nesnází, kterýchž jí mimo to bylo zakoušeti hojně od Němcův i od Maďarův. Ale když minuli dnové nebezpečí a lidé tiskli se k veslu zase, kterýmž vše zdá se býti nešlechtným, co jest nešlechtického a Slovan-

ského, upadl jsem i já v klatbu obecnou, a našli se ve Vídni brzy spisovatelé, ježto znající tuším mé smýšlení lépe, nežli já sám, a neviděvše ve mně než prostého revolucionáře, psali o mně, že div prý nepukám žlučí sám nad sebou, že se mi kdy událo pronesti slova onano. Já pak ubezpečiti mohu, že jakživ ani na okamžení nezapřel sem pravdy těch slov, a tudíž jako vždy, tak i dnes ještě k nim se hlásím a hlásiti budu bohdá do svého skonání. A poněvadž stal jsem se za ně odpovědným světu i potomstvu, cítím povinnost svou a mám tudíž i právo, dáti širší výklad o tom, kterak ona míněna byla od počátku až podnes. Výklad ten právě jest předmětem i obsahem těchto mých článkův, předešlých i následujících; osvědčují se, kterak od jakživa jsem si přál a přeji až podnes, aby Rakousko spořádáno bylo ve vnitřním svém ústrojí.

Netřeba mi bohdá odvolávati se na spisy, které v událostech r. 1848 mnou složené vyšly na světlo jmenem všelikých korporací; samo bedlivější čtení mého psaní Frankfurtského může a mělo by přesvědčiti každého, že již v něm leží dosti patrně, ať tak dím, zárodek všech oněch zásad politických, které určitěji a podrobněji hlášány a hájeny byly ode mne v létech pozdějších. Pravda-li jest, že politická moudrost záleží v tom, aby člověk dle změn okolností měnil pokaždé také zásady a

přesvědčení své, tedy vyznám se, že chvály takové nikterakž nezasluhuji. Já ve věcech méně podstatných neb důležitých podrobuji se často zdání cizímu, jakž toho požaduje i potřeba žádoucí svornosti, i pravidlo konstituční majority: ale co se dotýče základních pravd a zásad, od jejichžto provedení visí, dle přesvědčení mého, nynější i budoucí blaho mého
 22 národu, jsem a budu vždy stálým a neoblomným, pokudkoli požívati budu rozumu. Následkem toho nemohu ani vyhnouti se, abych i v řečech svých neopakoval se často; základní zajisté a bohem dané čili přirozené poměry státu našeho nemění se vždy s poměry faktickými, kteréž uvozuje do něho vůle lidská.

Aby ale smysl slov nahoře dotčených, kterak jsem jim už r. 1848 rozuměl, vystoupil na jevo s ouplnou zřejmostí, budiž mi dovoleno připomenouti historické faktum posud tuším neznámé, ač není bez důležitosti. Netřeba mi líčiti všech neshod a potrzek panovavších v měsíci září onoho léta mezi vládou a národy, zejména pak mezi Maďary a Němci s jedné, a Slovany vůbec i Chorvaty zvláště s druhé strany. Ministerium tehdejší přiznávalo se k zásadám hlásaným od Slovanův (své tehdáž ne-li jediné, alespoň hlavní podpory ve sněmu), a zejména k zásadě rovnoprávnosti národův, čili což bylo totéž, k eman-

cipaci Slovanův a Rumunův z pod Maďarův a Němcův: ale skutky hledělo vyhověti stranám oběma, i podporovalo podtají obou. Poslalof hraběte Lamberka do Uher co komandujícího; kterýž aby dokázal, v jakém duchu hodlal jednati, dal císařskému vojsku stříleti do těch samých dobrovolníkův slovenských, kteří málo před tím opatření byli zbraní od samého ministra hraběte Latoura. Když pak i bán Jelačič měl s vojskem svým podnikati rozkazy Lamberkovy, jako dříve rozkazy Bathianyiho, a jeho agent ve Vídni, baron Kulmer, potomní ministr, vedl na „perfidii“ takovou stížnost u mne i u sněmovních přátel mých: já uradiv se s těmito a vzav s sebou pp. Riegra i Trojana za svědky, šel jsem oznámit ministru Bachovi a skrze něho celé vládě úmysl náš asi v tato slova: „že jsme my Slované, ačkoli počtem nejhojnější, nežádali nikdy pro sebe panování v Rakousku, aniž ho ještě žádáme, ale také dřevním postavením národnosti své ve státu, ano bylo služebné a takořka bezprávné, že spokojiti se nemůžeme a nechceme; že co do práva národnosti žádali jsme a žádáme vždy státi ouplně na rovni s jinými národy, nic méně a nic více; v instrukci však a v moci hraběti Lamberkovi dané i v jiných skutcích (jichž tuto nepřipomínám) že 23 poznáváme úmysl vlády a ministerstva, přes všecky jejich krásné sliby, udržeti nás i dále

ve stavu národního helotismu; rovnoprávnost naše národní že jest spravedlivostí před bohem i před lidmi; nemůže-li aneb nechce-li Rakousko nám jí dopřáti a pojistiti, pak že nám na zachování jeho nic nezáleží, neb nespravedlnosti že se nám dostane i kromě Rakouska dosti, a to gratis. Protož naše mnohonásobné shovívání a zapírání sebe, pro ušetření vlády a ministerstva, že došlo svého konce; my že umínili jsme kráčet napotom svou cestou bez ohledu na ně, staň se pak co staň.“ Slibové zase opakování nedocházeli již víry: ale takořka v zápětí za námi přišlá nenadálá i ohromující novina o zavraždění hraběte Lamberka na mostě Pešťanském sklonila přece vládu, že ustanovila napotom Jelačiče bána za kommandujícího v Uhřích. Contre-coup toho, revoluce Vídeňská 6. října i jiné následky, jsou všeobecně známy.

Uvedl jsem příběh ten jen na důkaz (snad i zbytečný, jelikož rozumí se tuším samo sebou), že přál-li jsem sobě od jakživa existenci státu Rakouského, míval jsem vždy na mysli Rakousko všem svým národům spravedlivé, a vládu, kteráž by jim všem stejně dokazovala se býti matkou a nikterému z nich macechou. Slovy jinými vysloven tentýž požadavek již nesčíslněkrát, že vláda Rakouská nemá býti ani německou, ani maďarskou, ani slovanskou, ani romanskou, ale rakouskou ve

smyslu vyšším a povšechném, t. j. všem svým domácím stejně spravedlivou.

Jest ovšem ve společenských poměrech lidských jistý způsob spravedlivosti, kteréhož my sobě nikoli nepřejeme, anobřž proti němu právě vši svou mocí rozhodně protestujeme. Když pán domácí povolá své dívky, přátely a hosty k tabuli, a káže čeledi obsluhovati je a spokojiti se třebas jen drobty a odpadky s tabule své, nedopouští se jistě nižádné nespravedlivosti, protože poměr takový zakládá se na služební smlouvě. Požadovati ale nápodobně, aby výhodami, které k vyvinutí ducha národního poskytuje stát veliký, žičil se vždy jen ten neb onen vyvolený národ, ostatní pak, třebas i přispívali více ku prospěchu a 24
moci celku, aby spokojili se tím, co kdy uráčí se uděliti jim jen z milosti a snad i s doložením, že více nepotřebují, aneb že se to pro ně ani nehodí, — požadování takové, pravím, jest nejen zjevné rušení zákonův práva i spravedlnosti, ale rovnajíc se výpovědi „my jsme páni a vy sluhové“, stává se i urážkou pro ty, kterým křivdu činiti se neostýchá.

A neméně urážlivé jest sofisma jiného druhu, kteréž i nám Čechům jako jiným Slovanům a Rumunům vůbec, často jest slýchati: „vy jste národ ještě málo vzdělaný a vyššího vzdělání nelze vám dojíti, nežli skrze nás Němce neb Maďary; vy pro svůj vlastní

prospěch učíte se a musíte se učit jazykům našim, věduce, že bez jejich známosti ani úředními písaři ani kaprály státi se nemůžete; vaši jazykové nevybroušení a chudí ani nehodí se do kruhův vyšší vzdělanosti: nač tedy množiti sobě práci a náklady, a obírat se šlechtěním řeči, bez kteréž dobře můžete obejíti se?“ Jest to zvláštní ilustrace ku přísloví německému, že kdo utrpěl škodu, neujde ani posměchu. Krásný to syllogismus, nejprv odepríti někomu zákonnou možnost, aby došel v duchu národním osvěty vyšší a pak vytýkati mu, že jí nedošel! Aspoň ti, kdo tak mluvívají, varujte se vychloubati se ještě vyšší osvětou a svobodomyšlností; nedostojíť ani sprostému židovskému pořekadlu „leben und leben lassen.“ Ba konejte, páni, jen spravedlivost; a nedáte-li hned každému, čeho snad ani nežádá neb nepotřebuje, neodpírejte aspoň těm, kdo žádají a potřebují, a počtem obětí, jež přinášejí k obecnému dobrému, dávno toho zasloužili. Pak nebudiž vám péče o to, co kdo činiti má dále, aby došel žádoucího prospěchu v ouřadech, ve vojště neb v obchodu: buda cestou přirozenou dostatečně vzdělán, dovtípí se toho každý pro sebe sám.

Plýtvati frasemi modního liberalismu, chvastati se vyšší osvětou a konstitučním smýšlením, mluvit krásně o spravedlivosti a humanitě, a při tom držeti se zuby nehty všech nad-

právi a výhod materialních, nabytých někdy jen právem libovůle a násilí, i vypínati se hrdou myslí nad těmi, kterým posud křivda 25 se děje: věru takové politické farisejství jest jeden z nejneutěšenějších zjevův nynějšího života rakouského, k jehožto spravedlivému vyličení potřebí bylo by péra mnohem bystřejšího i obratnějšího, nežli mně propůjčeno s hůry.

Nelze zapíratí, že veliká rozdílnost národův Rakouských co do původu, jazyka, historické tradice, vyznání a vzdělání, mravův a obyčejův, přirozených náklonností a zaměstnání, hodí se sice výborně pro pověstnou maximu „divide et impera“, ale vládě upřímně konstituční naskytuje mnohé i těžké závady a nesnáze. Největší mezi nimi jest snad i beze snadu rozličnost řečí, tak že otázka jazyková pro Rakousko, mimo všechny jiné státy na světě, stává se vážnějším a důležitějším momentem politickým. I absolutní panovníci a despotové sami, přestavše již od drahně století vládnouti pouze mečem a palicí, domáhali a domáhají se poslušenství u poddaných svých také působením na rozum a vůli jejich, což nejinak díti se může, nežli poučováním

*) Článek IV. tištěn v Národu čís. 106. dne 20. dubna 1865.

a užíváním řeči jim srozumitelných: tím pak více požadují toho pokročilá novověká osvěta i zásada konstituční svobody. Podstata konstitučního zřízení záleží v tom, že zákonové v něm ukládají se ne vůlí panovníkovou toliko, ale vůlí veškerenstva státního, t. j. vůlí 27 panovníkův i národův pospolu. Národové vyslovují svou vůli skrze zřízené své poslance do shromáždění sněmovních; sněmové tedy, pronášející netoliko touhy, přání a zdání, ale vůlí národův skutečnou a platnou, jsou podstatným základním požadavkem i spolu známkou konstitučního zřízení. Aby z porad a jednání jejich, přes všechna sobě odporná mnění a chtění stran všelikých, vyšla na jevo vůle národu celého, aneb aspoň rozhodné jeho většiny, vždy pravá i nepodstrčená, o to starati se jest zvláštním volebním a jednacím řádům sněmovním. O těch já zde prozatím pomlčím, obrátě pozor svůj předně k jazykové při sněmovních otázce.

Aby poslancové všech národův Rakouských, scházejíce se dohromady, užívali v poradách a jednáních každý přirozeného jazyka svého, a protož aby ve sněmovně rakouské ozývali se jazykové německý, český, polský, rusinský, maďarský, rumunský, jihoslovanský, slovinský a italský pospolu, jest jakož každý člověk uzná, hotovou a holou nemožností; byl by to pravý nějaký Babel, vedoucí

ne ke srozumění a sjednocení, ale k různění a rozptýlení. Netřeba dokazovati, že ne každý třebas sebe vzdělanější člověk může státi se nějakým Mithridatem aneb Mezzofantim, aby v devíti neb více jazycích smlouvati se 'mohl. Bez veliké nesnáze dá se ovšem sněmovati ve dvou, někdy a někde také ve třech jazycích, ale nikoli více. Proto-li ale mělo by zavesti se pravidlo z libovůle, a dáti se jednomu z těch jazykův privilegium, nebo třebas dvěma nebo třem, aby v nich jediných vyřizovaly se všechny potřeby veřejné i soukromé národův ostatních, a tito aby tudíž zkracováni byli ve právu národnosti své?

Na rozhodnutí a odbytí otázky a úlohy této nad míru těžké i vážné podávají se návrhy všeliké. Nejprostší a nejsumnější byl by ovšem ten, kterémuž nejraději by chtěla strana ode mne již na počátku naznačená, ježto „nyní sice mlčí ale neodřiká se“: totiž aby raději nebylo sněmův ani konstituce vůbec, a potřeby rozličných národův všechny aby opatřovány byly patriarchálními nařízeními s hůry. Poněvadž ale tužby a plány této strany, ač daly by se uskutečniti na chvíli, neměly by dlouhého trvání a uvedly by stát ve zmatek ještě horší a snad i nenapravitelný, nebudu s návrhem takovým na tomto místě obíratí se podrobněji. Pomina také jiných nemožných návrhův více, přistoupím již k uva-

žování těch, které činily a činí se ve skutečnosti, a kterýchž rozdíly i chance rozjímají a debattují se ústy i péry všech těch, kdo zabývají se opravdově ústavní otázkou Rakouskou.

A však i tu musím předeslati ještě některé poznámky obsahu povšechného. Konstituční zřízení nevzrostlo a nevyvinulo se v Rakousku tak jako v Anglicku na půdě historické, pochodem znenáhlym a přirozeným, aniž jako ve Francii dobyto bylo a ustrojeno mnoholetými zápasy celé intelligence národní, ale zasazeno jest tu co hotový štěp cizí najednou a vštípeno na sazenice domácí rozmanité. Naskytuje se tu přirozeně otázka, hodí-li se ono také do sadu našeho, do poměrův našich, v té celé působě, jak se us působilo za hranicemi? Unifor-ma oblíbená u státův jednorodých bude-li také slušeti státnímu tělesu skládajícímu se z různorodých částek? Rozvážlivý člověk sezná každý, že to aspoň věc jest na pomyšlenou. Nicméně pozorujeme na všaký den, kterak političtí mudrci v Rakousku, nejvíce pak němečtí a Vídeňští, rozumují o vnitřních poměrech a potřebách našich, jakoby-chom živi byli ve Francii aneb v Němcích, jakoby jazykové otázky pro nás ani nebylo; ba četli jsme celou knihu důmyslně psanou o přirozených podmínkách parlamentarismu v Anglii a u nás, kdežto téměř ani slovem nezavadilo se o růz-

nost národností rakouských. Za to mám, že někteří tak činí ze skutečné pouhé nevědomosti a nedojípky, jelikož buďto necestovali naprosto nikdy po rozličných končinách Rakouska, aneb aspoň ne s povědomím a citem, že kdokoli žijeme u vnitř hranic státu, jsme všickni „svoji“, a nespomínají na větu: „Austriacus sum, Austriaci nihil a me alienum puto“; takž neznajíce ze života než jednu národnost v Rakousku, nestarají se a nepřemýšlejí o jiných. Jsouť však, a to většinou, i takoví, kteří zoumysla spatřují jen jednu neb druhou národnost a zapírají všechny ostatní. Spůsobu toho byl ku př. pan Košut Lajoš, jeden z nejzuřivějších odpadlíkův rodu slovanského, jenž prohlásil, jak známo, veřejně, že v Uhřích neznal a neuznával než jediný národ (nemzet, t. Maďary), ostatní všichni že jsou prý jen pouhá plemena (fajta či fajzat?), a pohříchu košutuje tím způsobem až podnes mnoho tisíc lidí. Také mimo Uhry najde se na tisíce Němcův, kteří nápodobným způsobem smýšlejí o národu svém naproti národům jiným, ačkoli tytéž ostýchají se, vysloviti to stejnou hrubostí. S jiné strany nachází se množství politických mudrcův, u nichžto svobodomyšlnost a konstituční zásady neplynou ze srdce a z citu, ale jen z hlavy a rozumu jejich, pokud totiž naučili se jím od cizozemcův, nejvíce Francouzův a Němcův; oni neschopni

jsou pojmouti myslí a představiti sobě konstituční organismus státní v jiné způsobě, nežli dle šablony předbřeznové francouzské a belgické, i dle oplesku jejího, jež postavili jim před oči páni Rotteck a Welker; cokoli těmto nepodobá se na vlas, není dle zdání jejich konstitučním ani svobodomyšlným; nepřestanou naříkati a křičeti na zpátečnictví, pokudkoli v liberalním katechismu jejich jen jaký puntík nad i scházeti bude. A poněvadž v oblíbené oné šabloně otázka jazyková nemá nijakého místa, nechtějí ani v Rakouské konstituci o ní slyšeti; genirujeť jich, nevědí, co s ní si počíti; protož ji, pokud nejvíce možná, ignorují aneb naprosto zapírají, a mudrujíce výtečně ve smyslu Rotteko-Welkerovském, ani se nedovtipují, že moudrost jejich nemá u nás často ani půdy, ve které by se ujmouti, kvěsti a ovoce přináseti mohla. Všickni ti, kteří nesnázem jazykovým vyhnouti se chtějí pouhým zamlčením a nedbáním jich, upomínají velice na známou chytrost pštrosovou, ana domnívá se, že nijaké nehody není obávati se, když jen oči před ní se zavrou.

Druhou úvahu vymáhá otázka následující: když nelze naprosto, aby národové Rakouští všickni scházejíce se dohromady mluvívali k sobě každý jazykem svým přirozeným, nedalo-li by nehodě té vyhověti se způsobem jiným, nežli urážlivým privilegováním jedněch

30 naproti druhým? potřebí-li, aby oni na generálních svých sněmích brávali na přetřes všechny rozmanité potřeby života veřejného i soukromého, a mluvivali tu, jak se říká, *de omni re scibili et quibusdam aliis*? nebylo-li by záhodno, aby činily se rozdíly ve předmětech rokování jejich a odmísily se záležitosti společné, bez kterýchž jednota státu nemožná jest, a kteréž tedy nutně jen společnou vůlí rozhodovati se musejí, od těch, které jednotného a společného vyřízení nepotřebují, ba snad ani nesnesou? Pro záležitosti ony, ovšem důležité ale počtem nehojné, dal by se tuším najíti způsob vyřizování méně příkorný citům jednotlivcův, když by viděli, že právo jejich přirozené uznává se za platné a má všude průchod, kdekoli to možné jest. Samy potřeby národův bývají, dle rozdílného stupně jejich vzdělání, historické tradice, mravův a zaměstnání, ba i polohy a podnebí tak rozdílné, že jednotvárné o nich rozhodování bylo by až i nevhodné a škodné. Jsouť také národové vždy konservativnější, nežli se býti zdají, a nechtějí náhlému přestrojování života svého dle theorie. Tedy ať sněmovníci a zákonodárci hojných národův Rakouských scházejí se a rokují rozdílně ve skupeních čili grupách více méně stejnorodých, i ať sněmují spolu třeba ve třech jazycích, ku př. v zemích Sedmihradských maďarsky, německy a

rumunsky, v Jihoslovanských slovansky, německy a italsky, v Českoslovanských česky a německy, v Haliči polsky a rusinsky atd. Tak vyhoví sami rozmanitým potřebám svým mnohem lépe, nežli kdyby tyto v jednom všeobecném shromáždění vždy jako na jedno brdo tkány byly.

Otvírá se tu ovšem pole nových kontroverzí: jaková i která mají býti skupení ona *in concreto*? co má jim sloužiti za základ, jazyk-li či historie, zeměpisná poloha i sousedství, či shoda potřeb duchovních i materialních? a jsou-li historicko-politické individuality, jako ku př. Slezsko, Bukovina, Salcbursko atd. dostatečny, aby tvořily taková skupení samy pro sebe?

Já když ku prosbě neb. Karla Havlíčka na konci roku 1849 podal jsem do Národních Novin článek svůj „O centralisaci a rovnoprávnosti národní v Rakousích“, kterýž způsobil někdy dosti hluku, odvážil jsem se staviti ona skupení na základě čistě ethnografickém. Jak tehdáž věci stály, zdál se mi způsob ten poměrně s menšími nesnázemi spojen býti a také přiměji vésti k upokojení realných potřeb národních, nežli kterýkoli jiný. Však jsme od té doby dostatečně zkusili a zakoušíme i podnes, kterak ku př. na nynějším sněmu českém každý návrh váží se především dle prospěchu, jež přináší aneb sli-

buje té neb oné národnosti, a dle toho nejvíce buďto přijímá neb zavrhuje se; nebylo-li by žádoucí, aby tato překážka obecného blaha i pokroku odstraněna byla? Nebyla-li by to veliká i pro celek státní výhoda, kdyby národové, nemajíce takových závad v lůně svém a nejsouce haceni jeden druhým, snažili se jako o závod všemi silami svými každý o zvelebení své sám v sobě? Urážíť to arci, jak se praví, historický cit národův, když by ku př. Čechy neb Uhry přestaly sněmovati co království České neb Uherské: a však my, aspoň v Čechách, u německých spoluobčanův svých bohužel jen na mále pozorujeme onen historický cit pro království České, a neníť vůbec tajno, že nejeden z našich sousedův nerozmýšlel by se ani na okamžení prodati Prahu za Vídeň nebo za Frankfurt. Uhři pak upadají ne bez příčiny v podezření, že hlavně proto hájí historicko-politické individuality své, aby neutrpělo ujmy panování živlu maďarského. Návrh můj právě byl důkazem, že my Slované nebažíme po panství nad jinými národy, ani po utiskování jich. O mně jakožto historiku mnozí lidé ani dovtípiti se neuměli, kterak já mohl v takové míře zapřítí historické zásady, a přimlouvati se za stroj patrně revoluční, jakový bylo roztržení říše Rakouské dle národností. Ovšem že návrh můj souvisel s revolucí a stal se možným jen pře-

dešnými ohromnými bouřemi, které byly otráslý a rozryly všechny základy monarchie Rakouské až do dna; já skutku toho nespůsobil, ale hleděl jen užiti jeho a obrátiti ku prospěchu obecnému. Revolučních, aneb aspoň historické právo vyvracujících poměrův a návrhův, naskytlo i udrželo se od té doby mnohem více, 32 proti kterým mnozí ani sebe konservativnější páni nereptají, ku př. podřízení sněmu Českého pod říšskou radu, ježto Čechy, co svět světem stojí, požívaly s králem svým, co do zákonodárství, vždy úplné samostatnosti, o kterou nepřipravil jich ani Ferdinand II. Však já uznávám, že od té doby, co konsolidovaly se opět geograficko-historické základy říše naší, a co theorie barona Eötvöse o historicko-politických individualitách došla oblíbení jak u vlády tak i u většiny národův, návrh ode mne 1849 činěný stal se již netoliko nevhodným, ale i nemožným; nejsemť při vší své doktrinárnosti nikoli tak urputným ideologem, abych politický plán sebe spasitelnější provéstí hleděl proti tak říkáje 98 procentům veřejného mínění. Ale zásada rovnoprávnosti národní potká se proto v praktickém provedení svém s nesnázemi ještě mnohem většími, nežli prvé: a předce na provedení jejím visí, ať tak dím, bytí a nebytí Rakouska, co jednotné a mohutné říše.

Mámeť tedy nyní trojí politickou soustavu,

o které v Rakousích spory se vedou: *centralistickou*, *dualistickou* a *federalistickou*; první propůjčuje hegemonii jedinému národu Německému, druhá poděluje o ni Němce a Maďary, třetí bere za heslo rovné právo všech národův. Přistupujíc konečně k rozjímání a uvažování jejich podrobnému, kochám se nadějí, že nepotkám se s podobnými překážkami, jako na konci r. 1849. Na Hradčanech našich aspoň nepanuje a nehrozí mi více soud vojenský. —

Jakkoli hojně staly se proměny ve veřejném a státním životě Rakouska od r. 1848, z nichžto každá zdála se ve své době rozhodnou býti pro věky budoucí: nelze přece neuznati, že vyhlášení *diplomu* dne 20. října 1860 důležitostí svou převýšilo je všechny vysoko daleko, a že vnitřní svou váhou rovná se známé pragmatické sankci z roku 1713—24. Veliký a pravý jeho význam leží ale více v obsahu jeho, čili v duchu a v zásadách, jež prohlašuje, nežli ve formě, t. ve slovech a paragrafech, kterýmiž se to stalo. Duch ten jeví se především ve skutku, že vznešený panovník domu Rakouského, a s ním spolu celý přejasný dům jeho, dobrovolně sice, ale způsobem co možná nejslavnějším a dokonale zavazujícím,

*) Článek V. tištěn v Národu č. 11. dne 26. dubna 1865.

odřekl a vzdal se nároku na panování absolutistické v zemích svých, a že tudíž absolutismus onen stal se od té doby v Rakousku na věky právně nemožným. Stalo se to pod jedinou výminkou, ku kteréž císař pán dotčené pragmatické sankce oprávněn byl: aby 34 totiž tím neutrpěla jednota i moc státního celku. O tom ale, kterak tuto jednotu a moc státní srovnati lze se svobodou národův, rozhodovati mají napotom národové sami ve spolku a v dorozumění s panovníkem svým. Význam takového skutku zvyšuje se okolností, že stal se pouze za příčinou vnitřní, spravedlivým totiž uvážením všech potřeb státních i uznáním a „plněním panovnické povinnosti“, a nikoli zevnitřním jakýmkoli donucením.

Z povšechného ducha onoho skutku plynou přirozeně dvě hlavní zásady: 1. že zákonodárná moc napotom rozdělena jest mezi panovníka i národy tak, že jí ani panovník sám bez vůle národův, ani národové bez vůle panovnickovy provozovati nemají a nemohou; 2. že při provozování moci zákonodárné má se pilně ohled bráti jak s jedné strany na prostředky, kterýmiž udržuje se jednota i moc státního celku, tak i s druhé strany na rozdílné povahy, historické tradice a potřeby národní, čili jinými slovy, že na sněmích v Rakousku má se staráno býti jak o rozmanité

životní otázky všech různých národův, tak i o jednotu a celek říše.

Takový jest tedy výtečný duch a smysl diplomu říjnového, kterýž jakož od nikoho nemůže dáván býti v pochybnost, tak i všeobecného dochází uznání. Co se ale týče formy čili textování jeho, nelze neupozorovati, že ono nese na sobě známky netoliko jakéhosi, nepravím unáhlení, alespoň spěchu neprospěšného, nýbrž tuším i vlivu nejednomyslného, ať nedím sobě odporného. Na důkaz toho uvodím osudné Alinea v § 3, počínající slovy „Nachdem jedoch,“ jímž panovník zůstavil sobě vůli, dáti radě říšské tytéž vyjednávati také o věcech zákonodárství se týkajících, kteréž nepadají do výhradní její kompetence. Alinea to mohlo i mělo stylisováno býti zřetelněji a určitěji, aby vyloučilo ze sebe všechny neshodné, ba i sobě odporné smysly. Panovník, uznávající právo národův ke spolupůsobení při zákonodárství, a chtějící, aby práva jejich historická, pokud nepřičí se jednotě a moci říšské, došla svého uznání a platnosti, neměl jistě a nemohl míti oumyslu, zvěčniti ku př. stranný centralisační a nivellující směr někdejší nejv. kanceláře dvorské, neshodovavší se nikdy ani s přáním českého národu, ani se zřízením a právem zemským, ani se steronásobnými zápisy a reversy a s přísahami všech korunovaných králův

Českých až do posavad žijícího Ferdinanda V., ba ani s pravým a stálým prospěchem říše. Hodno jest také povšimnutí a uvážení, že diplom, mluvě o mimořádných pádech takových, užívá vždy jen slova „vyjednávání“ (Behandlung), nikoli také „vyřízení“ neb „rozhodnutí“ (Erledigung, Entscheidung), tak že po vyjednávání na jednom místě, mohlo i mělo konečně takových věcí vyřizování a rozhodování dít se na místech jiných (t. na sněmích zemských). A takovýto výklad onoho Alinea nemá v sobě nic závadného ani ve smyslu autonomistův, jelikož dobře se dají předvídati pády, kdežto společné dorozumění se národův může státi se žádoucím i ve věcech nedotýkajících se jednoty a moci říše. Ale v kruzích burokracie Vídeňské (neumějících odřici se myšlenky, že spása Rakouska záleží ve věčném poručníkování jejich nad národy) nepřestal převládati duch a směr opačný, jehožto působením a vlivem moc a právo pouze fakultativní obrátilo se později v imperativ kategorický, a nařizováno, že kromě zemí koruny Uherské mají a musejí všechny dotčené politické potřeby zemí a národův jiných vyjednávati a vyřizovati se společně (v užší říšské radě). Jistě uzná každý nestranný a nepředpojatý soudce, že nedosti určitá a tudíž vadná jest každá výpověď, do které smysly netoliko rozdílné ale i sobě od-

porné vkládati se dají. A předce dokládají se jak diplomu vůbec, tak i dotčeného Alinea zvláště, všecky tři mezi sebou neshodné politické soustavy a strany, centralistická, dualistická i federalistická. Důkaz pro první jest ten, že pravý základ její, patent 26. února 1861, praví se býti jen provedením diplomu říjnového; pro druhou, že již i diplom dotýká se rozdílu mezi zákonodárstvím v zemích koruny Uherské a jiných; pro třetí, že ona domáhá se skutečného provedení diplomu ve smyslu jeho původním, nepochybném a zdravém.

Že i přední státníci Rakouští nevšickni uměli hned vpraviti se dostatečně do ducha nové epochy, založené diplomem říjnovým, to 36 dokázali chováním svým hned na počátku sami dva posavadní ministrové státní, hrabě Goluchowski a rytíř Schmerling. První zdál se nemíti ani politického smyslu, když téměř současně s diplomem říjnovým, zaručujícím výslovně rovnost všech tříd obyvatelstva před zákonem, jal se vyhlášovati provincialní statuty, sestavené již pod jeho předchůdcem ministrem Bachem, a zakládané na feudální zásadě rozdílů stavovských. Zdá se však, že i rytíř Schmerling, veda ku prohlášení únorového patentu, nepochopil aneb aspoň neuvážil ducha diplomu říjnového, jak náleželo. Když již mocnár dobrovolně a co nejslavněji odřekl

a vzdal se byl práva, ukládati poddaným svým zákony jednostranně mimo jejich svolení, nemělo-li především mezi ním a jimi státi se nějaké usjednocení *o zákonu nad zákony*, čili o způsobu, kterým napotom zákonové státní ukládati a vyřizovati se měli, t. j. o chartě konstituční? Víím já, že způsobem, který zvolen byl, chtěly se předejítí a uvarovati všeliké spory a hádky jak nemilé, tak i nevyhnutelné při každém takovém jednání: ale podařil-li se úmysl takový na cestě nastoupené? O tom historie posledních čtyr let dává hlasité a neobojetné svědectví. Nějaký korrektiv chyby této, ať tak dím, politicko-logické, zdál se poskytován býti paragrafem 14 únorového patentu, v němžto výslovná řeč jest o zákonné možnosti změn a oprav ve všech jeho částkách; protož my Čechové, po nedlouhých rozpacích, neodporovali ale přiznali jsme a účastnili se v zavedeném běhu politických rokování, vždy jsouce té naděje, že paragraf dotčený dokáže se býti pravdou. Potvrzovaly nás v té naději r. 1861 netoliko mnohé řeči soukromé mužův vládních, ale i poloúřední aneb aspoň officiosní jejich tehdáž orgány, osvědčivši veřejně, že nezdálo se, aby konečné dorozumění a usjednocení se vlády s námi a s požadavky ve programu našem vyslovenými potkati se mělo s podstatnými nesnázemi. A však jak marnou zjevila se býti naděje ta,

dokazují všechny posledních let dějiny; zvláště bolestnou a nezhojitelnou ránu zasadila jí zkušenost naše na sněmu českém dne 10. března 1863. Rytíř Schmerling, jakož vůbec známo a uznáno jest, i naproti Uhrům a Chorvatům 37 pode jmenem transakce a sjednocení zdá se rozuměti vždy jejich předběžné a bezvýminné podrobení se pod jeho požadavky; tím více a tím bezohledněji žádal téhož vždy na nás, kteří nepostavili jsme se nikdy v opravdový odpor proti vládě, a kterýmž i předchůdcové jeho již ode drahně let zvykli byli nepřičítati důležité váhy politické.

Vyložiti pokud možná důkladně a upřímně, proč nám slovanským Čechům, i při nejochotnější vůli, aspoň dle mého zdání, mravně a tudíž i politicky nemožné jest vyhověti předpisům a podrobiti se bez výminky požadavkům takovým, jest přední oučel těchto mých rádkův. I u nás, na březích Vltavy a Labe, platí proslulé „Non possumus“. Jdeť nám tu, abych jedním slovem řekl všecko, o zachování života našeho národního; požaduje se na nás to, co v sobě nese implicate podepsání ortele smrti nad národností naší, čili národní samovražda; chce se, abychom my samovolně poddali se a nastoupili na cestu, kteráž znenáhla sice a pro krátkozraké lidi nevidomě, ale tím jistěji a neodolatelněji vede tam, odkudž není návratu ani z mrtvých vstání více.

Pokud já znám úmysly ohromné většiny krajanův svých, mohu říci, že dobrovolně oni tam nikdy nepůjdou; a byť by se i stalo tak od některých lidí, nemělo by [to], co nemravný závazek, nižádné platnosti. My již od půldruhá tisíce let, od té doby, co poprvé slovo české rozléhalo se po posvátném Řípu a Vyšehradu, trváme v ustavičném zápasu o zachování národního bytu svého: setrváme v něm i dále do vůle boží. Však my proto neprotivíme se zákonům jakýmkoli, ať Bachovským, ať Schmerlingovským, majícím skutečnou platnost ve vlasti naší: ale pokud požíváme svobody, nemůžeme a nebudeme schvalovati nežli ty, které uznáme za spravedlivé. On peut subir le droit du plus fort, on ne le reconnait pas (můžeme podnikati pod právo někoho silnějšího, a přece neuznávati jeho za právo). Věrnost a poslušensství lze vymoci na nás bez nesnáze: ale mravní city musí ten, kdo jich požívati chce, zasluhovati sobě; v celém světě od jakživa dává se láska jen za lásku, důvěra za důvěru, oddanost za oddanost.

Nebudu já zde rozbíratí podrobně všechny rozdíly a odpory, které naskytují se mezi diplomem říjnovým a únorovým patentem hned na první pohled; učinili to již jiní přede mnou dostatečně. Opravdu, když diplom dí, že cokoli nenáleží do zejména vytčené kompetence

ústřední rady říšské, náleží do područí sněmův zemských, a patent naproti tomu, že cokoliv nevytčeno zejména v kompetenci sněmův zemských, náleží do područí říšské rady, — rozdíl a odpor tak podstatný a důležitý musí mocně bít do všech i sebe slabších očí, třeba u lidí ani nerozumějících poměrům politickým. Ale nesmím a nemohu zdržeti se, abych neobrátil pozoru na osudné ustanovení ono v únorovém patentu, kterýmž i ti předmětové zákonodárství, kteří netýkají se společných záležitostí říše, čili jednoty a moci celku státního, přikazují a dělí se mezi ústřední říšskou radu a mezi sněmy zemské, ovšem tak, že lví podíl připadá radě říšské. Kdož pak tu nevidí, že při takovém rozdělení mezi dva faktory nemůže sporům o kompetenci býti ani počtu, ani konce, pokud jeden z nich nebude uveden do stavu takového, ve kterém podobati se bude pouhému stínu bez reality, bez života i moci? Však již v prvním lustrum působnosti ústavy únorové bylo nám spatřiti, kterak činily se pokusy a návrhy ke scentralisování veškerého departementu nejen veřejného vyučování, ale i spravedlnosti a soudnictví, a ministrové odpírali jim jen z příčin opportunity, nikoli z důvodův principálních. Také aby nebylo pochyby o skutečnosti takového proudu a směru, rozhoduje říšská rada již nyní o finanční otázce netoliko v departementech věcí společných a

ústředních, jí diplomem zejména přiřčených, ale i v jiných, kteréž diplom přikazuje sněmům zemským, jakož jsou politické vlády zemské, školství vyšší a nižší, soudnictví atd., takže těmto sněmům, s disposicí nad nervus rerum, odjímá se všecken rozhodný vliv na věci tyto již napřed. Ba i to již bylo nám slyšeti na sněmích zemských, že politické otázky vůbec, a netoliko zahraničné zvláště, nenále-
 39 žejí do kompetence jejich. V takových okolnostech kdo pak může býti tak tupé mysli, aby nepředvídal, s jakovým osudem musejí potkati se sněmové zemští v budoucnosti nedaleké? kdo může pochybovati, že život parlamentární, bez kteréhož budoucně žádný národ netoliko prospívati ale ani v bytu se udržeti nemůže, za nedlouho zmizeti musí naprosto ze sněmovny české, ano tu již jen o některých potřebách místních, o nemocnicích a špitálech, o přípřeži a ubytování vojska atp. pojednávati se bude, jiné pak věci všechny potahovány budou do Vídně k vyřízení tam jednotvárnému a — německému? Že ale živel národní, zbavený života parlamentárního, padnouti musí dřívěji později v oběť živlu s ním se stýkajícímu a požívajícímu takové výhody v ouplné míře, to jest pravda, kteráž jakož každému myslícímu člověku sama sebou bije do očí, tak nemohla ujíti pozoru ani p. Schmerlingova. Dále o tom mluvíti nechci, an bych

sotva ubrániti se mohl trpkých reflexí; doložím jen, že co tu vynáším na jevo, nemá nikoli do sebe půvabu novosti, jelikož ve smyslu tomtéž měl jsem čest již po dvakrát vysloviti se veřejně ve sněmovně panské ve Vídni (21. června i 27. srpna 1861), jakož dosvědčují zápisky její stenografické. Nevážím já sobě výčitky, od protivníků tak často činěné, že vždy ohřívám a opakuji tytéž řeči již zastaralé. Stáří pravdy sahá nad stáří všehomíra: jen lež zjevuje se vždy nová, jelikož umírá pokaždé v okamžení, jak mile poznána bývá.

Také ani do podrobné polemiky proti centralisačnímu systému v Rakousku nechci se zavoditi na místě tomto; vedeť se ona již prvé od všelikých opozičních žurnálův s důmyslem a zdarem ovšem nestejným; a bezpříkladné množství pokut, do kterýchž tito upadají, jest důkazem ostrašujícím, jak nesnadno bývá při ní nezavadiť o některý paragraf tiskového zákona. Dovolím sobě, k závěrku tohoto článku, jen jednu otázku: kdo cítí více potřebu centralisace administrativní, národové-li sami, aneb Vídeňská burokracie? jinými slovy, v čím interessu více uvodí a provozuje se ona, v interessu oněch, čili této? A jestli, tuším, nepochybné jest, že národové přejí sobě spravováni býti každý dle svých vlastních potřeb 40 rozdílných, a nikoli dle úřední uniformy: srovnává-li se to se zásadami konstitučními,

aby národové akkomodovali se úřadům, a nikoli úřadové národům? Či snad domýšlí se někdo, že ouřadové naši, přestanouce dýchatí vzduchem Vídeňským, přestanou býti úřady císařsko-královskými?

V poslední době slýchati jest čím dále tím živěji zmáhající se odevšad stesky, že ústava říše Rakouské, založená diplomem říjnovým na základě novém, a zjinačená patentem únorovým značně, nechává se již na čtvrtý rok ležeti takořka ladem, že nedostavuje a nedodělává se ani ohledem na tak řečená základní práva občanská, ani ohledem na ústrojí jak celku státního, tak i jednotlivých jeho částek. Stesky takové, ozývajíce se zvláště zvučně ve kruzích zákonodárných za Skotskou branou ve Vídni, obracují zření a touhu svou čím dále tím patrněji k *dualismu*, co k nějakému spasiteli a vykupiteli; a i ministerstvo státní, počínajíc, tuším, pochybovati o vhodnosti dalšího v té věci „čekání“, nedá-li samo unášeti se proudem a směrem tím, aspoň neklade proti

* Článek VI. tištěn byl v *Národu* č. 119 dne 3. máje 1865.

němu odporu tak rozhodného, jako dříve. Takž celá politická konstellace v Rakousku v nejnovějším čase ukazuje na co den rostoucí prospěch zásady dualistické.

- 42 Co jest ten dualismus a jaký jeho smysl? Snáze dá se odpověditi, čím on v Rakousku byl a jest, nežli čím budoucně býti má. Bude tomu teprv asi sto let, co státníci Vídeňští, centralisující a uniformující čím dále tím směleji a rozhodněji, počali méně a méně vážiti sobě historického práva v zemích nyní již jen „Kronlandy“ zvaných: proti čemuž ačkoli odpor zdvihal se všude, proveden jest však jen v Uhřích důrazně a důsledně, jak při smrti císaře Josefa II., tak i později za Františka I.; jen Uhry uhájily ústavní život a svézákonnost svou, přes všechny odporné pokusy a nehody, až do r. 1848, jak co do podstaty tak i do formy její, kdežto v Čechách a jiných zemích ponechány sice staré formy s většího dílu, stará jména i obřady některé, ale bez významu podstatného. Dualismus dosavadní znamenal tedy vládu rozdílnou i dvojí, v jedné polovici říše ústavní, v druhé absolutistickou; od r. 1848 a zvláště od r. 1860 proměnily se poměry jen v ten způsob, že kde dříve vládlo se absolutisticky, tam nyní (*exceptis excipienḁis*) vládne se dle ústavy, v Uhřích pak od té doby panuje zákon martialní.

Mimochodem dobré bude pozorovati a pa-

matovati sobě, že dualismus zde líčený nesl na sobě známky původu více méně revolučního; povstalť zajisté za přistřihováním a rušením historických práv ústavních; což působí-li se mocí strannou, nazývá se vždy a všude působením revolučním, bez rozdílu, pochází-li s hůry nebo s dola. Naproti tomu sluší co federalistickou naznačiti celou starší dobu v dějinách Rakouských, pokud totiž každá země spravována byla ještě dle vlastní své právní tradice.

Nový ten dualismus, který teprv ustrojiti se má, může dle mého zdání vzíti na se jen jednu z následujících forem: 1. obě částky říše, jichžto hlavy budou Vídeň a Pešť, budou míti společného sice panovníka, ale zákony docela rozdílné, nezávislé od sebe vespolek — pouhá to personalní unie; 2. pod společným panovníkem Vídeň a Pešť budou o společné některé zákony umlouvati se mimořádně jen když naskytne se zvláštní toho potřeba — to p. Deákovo pověstné „von Fall zu Fall“; aneb 3. ⁴³ o všech společných záležitostech říšských (jež vypočítá diplom říjnový v § 2, patent únorový v § 10), budou Vídeň i Pešť umlouvati se řádně a rozhodovati pod společným panovníkem společně; o záležitostech ostatních rozhodujž obojí strana s volí panovníkovou pro sebe sama — to dualismus ve smyslu hrab. Szécse-na i, tuším, p. Kaisersfelda. Forma střední jest

jako nějaký kompromiss mezi stranami krajními, první tak zvanou resoluční, a třetí stranou, jak se praví, „mužův říjnových“.

Videň, uznávajíc konečně, že centralisace naprostá i povšechná, jakověžby nejvíce si přála, potkává se s překážkami nepřemožitelnými, počíná kloniti se k formě třetí, a neodpírá již naprosto podělití se s Peští o těžiště říše. Její naděje ve zdar nové úmluvy nabývají posily ze slov od p. Deáka nedávno veřejně pronešených, jimiž kladena byla váha na zachování jednoty a moci celé říše. A však, nebyl-li jsem já zle zpraven roku 1861, p. Deák již i tehdáž, aspoň některý čas, nakloněn byl k vyřízení věci dle formy třetí, dříve nežli vyslovil své „von Fall zu Fall“. Dal-li se již dříve vésti více smýšlením většiny národu nežli svým vlastním, není nepodobné, že i budoucně tak učiní.

Mně nepotřebí vykládati, které z těch forem dal bych přednost, jelikož jsem přesvědčen, že dualismus v jakékoli formě prokáže se nezahlouho záhubným býti pro celou říši, ba ještě záhubnějším, nežli ouplná centralisace. Budeť to zajisté dvojí centralisace, jedna jako druhá proti přírodě i proti právu; a dvojí zlé i dle nejsprostějšího rozumu horší jest, nežli jedno. Však já nemohu ani přesvědčiti se, žeby vláda naše, žeby ministrové sami skutečně k dualismu kloniti se měli; nemohu pomyslití

sobě, žeby titěž státníci, kteří ne bez nesnází a obětí všelikých obnovili ku př. autonomii Sedmihradska, nyní zrušiti ji měli zase, a mluvití ku poslancům rumunským i sasickým: přátelé! hodni jste byli, že k žádosti naší, nehledíce na odpor Maďarův, přišli jste sem do Vídně: nyní buďte zase tak hodni, a podrobíce se dosavadním protivníkům svým, jděte také do Pešti! Nepochopitelné jest mi, kterak ⁴⁴ kancléř Mažuranič s takovým úsilím vábiti mohl by krajany své do budovy před Skotskou branou, kdyby věděl, že jim, pro národní spásu svou, putovati bude hlavně do Pešti. Proto nepochybuji, že jen v obyvatelstvu říše Německém a Maďarském, a nikoli ve vládě Rakouské, proud dualistický převládati a panovati může: a podává-li se jemu také některý státník, bude to znamení, že u něho sympathie neb antipathie národní vrch berou nad ohledy, kterýchž požaduje udržení jednoty a moci státního celku Rakouského.

A však úmysly a cesty politiky světské bývají často právě tak nevyzpytatelný a rozumem nedostížitelný, jako cesty božské prozřetelnosti: tu nelze vždy spoléhati se na známou filosofickou zásadu, že co nerozumné jest, ani bytu míti nemůže. Protož povinnost jest každého upřímného vlastence i občana, vidí-li připravovati se státu jaké nebezpečí, nemlčeti, ale pozdvihnouti hlasu svého, varovati a vy-

stříhati; povinnost zvláště těch, kdo měli čest, voláni býti tam, kde o říši porady se dějí.

Otázka o dualismu v Rakousku byla v novinách („Národu“) již jednou (9. listopadu 1864, pod poznámkou „Na povšimnutí dualistům Vídeňským“) předmětem rozboru důkladného a důrazného. I ačkoli metoda v něm jiná byla, nežli u mne v obyčeji, podobajíc se více nadšené improvisaci a expektoraci; ačkoli článek ten staví v popředí poměr jen národu Českého k zamýšlenému dualismu, na jiné národy jen mimochodem ohled bera: psán-tě však s tak důmyslným rozhledem politickým, tak živě a úchvatně spolu, a snáší se i s mými náhledy tak úplně, že neumím učiniti nic lepšího, nežli opakovati na tomto místě aspoň větší a důležitější jeho částku. Neškodíť nic, přivoditi ku paměti vícekrát tytéž věci a tatáž slova, zejména když i situace trvá tatáž, která dala jim vznik první; a nekaždý můj čtenář bude míti hned na snadě číslo 275 „Národu“ z roku minulého, aby pohodlně doň nahlédnouti mohl.

„Hlavní trumf pánův politikářův Vídeňských, když jsou s moudrostí svou v koncích a sobě již rady nevědí, je vždycky *dualismus*. Nebudete-li vy Čechové nás poslouchat, po-
 45 volíme Maďarům, dáme jim východní polovici říše do plné moci, a podržíce sobě západní sami, scentralisujeme ji ještě mnohem

tužejí. Dále pak, to se rozumí, bude se maďarizovati ve východní části, a v západní tím směleji germanisovati.“

„My nevíme, má-li politická myšlenka tato jakého zastavatele i mezi státníky rakouskými; smutné jest ovšem (a věztež, že my Slované zapsali jsme si to dobře za ucho), že také listové, ježto platí jinak za officiosní, otvírali nám takovou vyhlídku! A věru museli jsme se diviti té nedospělosti a nemotornosti, ať nedím tuposti politické, kteráž se domnívá, že klackem a zákeřnickými hrozbami dovede nás Slovany získati. Či myslíte, pánové, že my jako psi líbatí můžeme nohu nás šlapající? Kam to hodláte přivést, budete-li takto traktovati národ, kterýž činí většinu celé říše, budete-li mu hned zpředu vykazovati v budoucnosti Rakouska roli politického a národního neoprávněnce, budete-li ho odsuzovati za heblotu, za material vlády pro jiné dva národy? A myslíte-li, zaslepenci, žeby Slované rakouští přijali pokorně roli takovou? myslíte-li, že věci takové dají se provést tak snadno a bez velikých převratův? Zapomínáte na zásadu mocnářův Rakouských, že jen spravedlivost může býti trvalým fundamentem říše! My Slované jsme pokojní lidé, ale pro všechno radíme vám: nesejte větrův, aby jste neklidili bouří!“

„A však povážíme-li všechno, nemůžeme vě-

řiti, žeby ve Vídni kdo z rozumnějších politikův, leč by byl skrytým neb zjevným nepřítelem Rakouska i panující dynastie, mohl opravdově tak smýšleti a raditi k takovým cestám. Myslíme, že jen někteří nezletilí politikáři pouštějí takové draky do povětří leda pro svůj jux a pro postrach lidí pověrečných: a však nemělo by se jim přáti místa k tomu aspoň v listech officiosních. S tak vážnými věcmi žertovati neradno.“

„Ostatně víme ze zkušenosti, že dotčené zásady nejsou ani nové, aniž cizí mnohým z těch pánův, kteří teď blahoslaví náš officialný liberalismus a konstitutionalismus: vždyť viděli jsme je v plném díle již roku 1848. Tehdáž mohlo Rakousko, tehdáž mohla dynastie poznati, kdo byli a jsou přátelé Rakouska a jednoty jeho. Zdaliž tehdáž nepostavili *dualismus* na korouhev svou jak politikové zálitavší tak i vůdcové mínění Vídeňského, i ti, kteříž se nyní staví býti největšími přátely dynastie a jedinými patrioty Rakouskými, kaceřující nás co separatisty? Či nechtěli tehdáž zjevně roztrhnouti Rakousko na dvě půle, a přiděliti jednu k novému státu Německému, o němž se ještě ani nevědělo, bude-li republikou nebo Pruským císařstvím, z druhé pak půle samostatné království Uherské? Či je komu pochybno, že tito patrioté Rakouští chystali tehdáž legitimnímu císaři a králi svému i na-

šemu, smíme-li tak říci, místo mezi dvěma seslemi? A kdo tu bojoval upřímně i odhodlaně za jednotu Rakouska? nebyli to jediní Slované? Čechové a političtí jejich druhové na sněmě, Jihoslované s Jelačičem v čele na bojišti u Švechatu? Když Čechové vystoupili z parlamentu Vídeňského, protestující proti působení jeho, ježto podporovalo revolucí onu dualistickou, — či nás neobžaloval před tribunalem revoluční Evropy pověstný Fuster pro zachování Rakouska spisem svým: „Wer hat die Freiheit verrathen?“ Což je tomu tak dávno, že všechno to již upadlo v zapomenutí? Může-li nyní za spasitelnou míti se politika, která ještě r. 1848 byla by málem roztrhla i zmařila stát Rakouský, kdyby nebylo Slovanův rakouských, a přiznejme se, i pomoci Slovanův mimorakouských? Mělo-li by nazar býti všechno naučení historie a lidé neměli-li by zmoudřeti již ani vlastní škodou?“

„Však chtěl-li by to někdo s tou politikou zkusiti ještě jednou, nám se zajisté zdá, žeby ty věci nešly tak hladce, že zavedení dualismu v Rakousku mocí neodvratnou potáhlo by za sebou konvulse veliké. Nelzeť zajisté mezi dvěma polovicemi působiti absolutní rovnováhu a tudíž pokoj; vždy jedna váha druhou převáží, ba i vyvrátí — a lehčejší, vidouc nezbytí, bude hledati přívažku odjinud. Boje občanské, vměšování se cizích prostředkova-

telův, osud Polské někdy říše, jsou pak vyhlídky naše. Pustit od jednoty říše jest tolik, co pustiti od její celosti.“

- 47 „A kdyby nastaly děje takové, kdo může na ten čas, nyní, změřiti jich směr, jich rozsah, jich konec? Kdyby v ten čas Rakousko zůstaveno bylo samo sobě, a kdyby historický stát ten cítil v sobě dosti životní síly, pak by jistě v krátkce již sama moc poměrův a instinkt zachování sebe vedly ho k tomu opět, aby jednotu lehkomyšlně zavrženou poznovu krví sklížil, bajonety sbil a utáhl okovy absolutismu. Ale na jak dlouho může i takové pouto potrvati? A kdo ví dále, mohlo-li by pak Rakousko nemoc takovou vystonati samo v sobě? Kdo nevidí, když obklopeno jest nepřátely se všech stran, žeby snad ani spojenci neostýchali se děditi po něm, třebaš by ještě ani nedomřelo?“

„Konvulse, ježto by nastaly v samém těle Rakouska, kdyby jednalo se o bytí neb nebytí v něm celých národův, byly by tak mocné, žeby se komunikovaly celé Evropě; a v tu chvíli šlo by jistě též o bytí a nebytí samého Rakouska. Nad tím pak jistě celé moře politiky Europejské bylo by v bouři veliké, a pak by o osudech Rakouska tudíž i našeho národu rozhodovali jiní činitelé a jiní hlasové než ti, kteříž nyní osobují sobě moc a právo souditi nás a budoucnost naši. Když by hu-

čela bouře tak veliká, pak by asi umlkly ty žáby v morálním bahništi žurnalistiky Vídeňské, ježto nyní v zátiší obtěžují sousedy kvakotem svým a naparují se, že jich nyní nad jiné slyšeti. V takových dobách nemluví již toliko žurnalisté, aniž rozhodují toliko kanceláře, ale národové sami jinak passivní vyslovují zřetelně a mocně vůli svou, aniž bývá lze udusiti aneb neslyšeti hlasu jejich.“

„My Čechové žádáme sobě jistě upřímně zachování Rakouska i jednoty jeho: neboť máme za to, že nemohouce silami *svými* doufati ve zbudování vlastního suverenního státu, nemůžeme historicko-politickou individualitu, svou zvláštní národnost a vzdělanost i život autonomický, nikde a nikterak ubezpečiti lépe než v Rakousku — t. j. v Rakousku svobodném i autonomicky a rovnoprávně zřízeném. My nemáme národovcův ani vyhlídek za hranicemi. Řekne-li nám kdo, že jsme jen z egoismu přátelé Rakouska, přisvědčíme ochotně: ale politikové, kteří nejsou právě 48 naivní, přiznají nám, že právě takoví přátelé bývají nejvěrnější a nejspolehlivější.“

„Když pak nastaly by dotčené veliké bouře, v době takové kam položil by národ náš i jiní Slované, kteří sdílejí osudy jeho, závaží vůle a síly své? Náš interest táhne nás k tomu, abychom jako r. 1848 vyslovili se pro Rakousko celé a jednotné, pro mocnářství rovno-

právních zemí a národův. Možná, že v ten čas jen toto heslo, jen toto přesvědčení vedlo by národ náš, a že bychom my Čechové, v osudné době takové, pomocí ostatních Slovanův rakouských opět zachovali Rakousko v jednotě a dovedli zároveň získati mu instituce svobodné, všem spravedlivé i trvalé. Tak si aspoň my Čechové vesměs přejeme, tak nám radí objektivné uvážení věcí a důvodný soud o našich poměrech a potřebách. A však pravíme toliko „možná“. Neb kdož může nyní změřiti moc a činnost všech skutečných faktorův, ba i samých náhod v dobách takových? Kdo ví, co agitace všeho druhu, co okamžité konstelace politické, co pobouřené vášně, co trpké spomínky a národní kyselosti, co zbraně cizí mohly by dovésti, a nemohly-li by proudy mocné, vedené zákony neznámými, povaliti i v národě našem dost dobře založenou budovu vlastního prospěchu i všecky hráze politické moudrosti? Čechům a Slovanům Rakouským mohlo by se, jak řečeno, podařiti ještě jednou, zachovati Rakousko v nebezpečí takovém, kdyby v ten čas *všickni* celou vůlí a svorně *chtěli*: to však zdá se nám nade všecku pochybnost, že kdyby v ten čas nás 18 millionův Slovanův o zachování jeho *nestálo*, žeby je sotva která moc na světě zachovala.“

„A však doufejme, že Rakousko bude uchováno převratův takových, že strážný anděl

dynastie, že moudrost státníkův rakouských (t. j. více rakouského než jiného patriotismu majících), odvrátí nebezpečí takové a nedopustí, aby snad vášně neb panovačnost národní, nebo svéhlavné choutky jednotlivcův měly vydati říši naši lehkovážně v experimenty tak nebezpečné, jako jest dualismus, při němž jde o hlavu.“

Když během roku 1848 počalo se mluvíti ponejprv o *federaci* a *federalismu* v Rakousku, slova ta zdála se býti sama největší překážkou provedení politické takové soustavy. Pravilo se, že federace předpokládá u těch, kdo do ní vstoupiti mají, postavení ouplně neodvislé, samostatné a suverenní; přivlastňováním takového postavení jednotlivým částkám, z nichž říše Rakouská záleží, že zapírá i zničuje se dědičné panovníkovo právo; že říše ta, měníc se v republiku, přestává tudíž býti mocnářstvím atd. Takto přičítána, divem divoucím, moc státoborná jedinému *slovu*, a to v zemích, kde co do publicistických slov nedorozuměných neb zle rozuměných nebyvalo nikdy nedostatku. Od té doby ale, ve mnoholetých hádkách a půtkách obsahu politického, veřejné

* Článek VII. tištěn byl v *Národu* č. 132 dne 15. máje 1865.

mínění došlo již upokojení; obavy o republice zanikaly, jak mile vidělo se, že i nejvěrnější někteří rádcové koruny a dynastie přiznávali se k zásadám od federalistův hlásaným; konečně umkli hlasové neupřímní cele, když 50 vznešený panovník sám diplomem říjnovým prohlásil soustavu v podstatě své federalistickou za budoucí základ říše. Teď již není tajno nižádného rozumného člověka na světě, že federalismus Rakouský jest federalismus sui generis, rozdílný jak od Švejcarského a Severoamerického, tak i od Německého; a já mám za to, že v něm hlavně zakládá se i spočívá moderní „idea státu Rakouského“.

Hlavní známkou a spolu podstatou federalistického zřízení jest rozdíl, kterýž se činí mezi záležitostmi *říšskými* a *zemskými*, a tudíž také mezi jednotnou *vládou říšskou* a rozličnými *zemskými vládami*. Důležitý rozdíl takový slouží již diplomu říjnovému za základ, a jest v něm určitě vyměřen; centralistické vlády, ku př. francouzská, neznají ho naprosto. Únorový patent, zakládaje se na diplomu, nemohl vyhnouti se, aby neučinil zásadě federalistické jisté koncesse, kteráž jináče by byla neležela v celku a duchu jeho centralistickém; a již jsem vyložil, kterak koncesse ta, učiněná ovšem hlavně v theorii, tratí a tratiti musí ve praxi čím dále tím více půdy, až se konečně ztratí docela. Dualistický program

uherský ve formě třetí ode mne vyčtené činí také koncessi zásadě federalistické, ale nelze předvídati, na jak dlouho, když sesílí se přirozená jeho snaha, převéstí těžiště říše a ujednotiti je v Pešti. Koncessemi takovými centralismus i dualismus vzdávají sice hold jakýsi oné zásadě, nemohouce odepřítí naprosto uznání její přiměřenosti a spasitelnosti pro Rakousko: ale zdá se, žeby ona sloužiti měla oběma jen jako za dobu přechodní, nejsouc konečným jejich cílem.

Pod centrální *vládu říšskou* náležeji výhradně, dle zásad federalistických i dle diplomu, záležitosti týkající se 1) panovníčího domu Rakouského, 2) poměrův říše zahraničných, 3) války, a tudíž i vojenstva i námořstva státního, 4) financí a dluhův říšských, 5) obchodu jak zahraničného tak i domácího mezikrajného, a tudíž i celních záležitostí i všech k obchodu takovému potřebných prostředkův komunikačních. Pro ústavní jejich vyřizování bude tedy potřebí jak zvláštních orgánův vládních, zejména ministerií říšských, tak i ústředního sněmu říšského.

Ostatní záležitosti veškery, zejména ku př. politická správa zemí, školství vyšší i nižší, soudnictví veškero atd. náležeji dle těchže zásad do područí *vlád a sněmův zemských*. Kdož by neviděl, že v oborech těchto není potřebí úplné uniformity, ani ve prospěch

jednoty a moci státního celku, ani ve prospěch obyvatelstva i národův? kdo by zapíral, že domnělá takové uniformity potřeba zdá se pocházeti více ze vládychtivosti a panovačnosti některých bureaukratův, bažících po milostivém i nemilostivém jevení moci své na vše strany, nežli ze přirozené povahy věcí? Vždyť v nauce politické od mužův vážných i to někdy v pochybnost se brává, zdali ku př. záležitosti učebné náležejí vůbec do úlohy státu a do správy jeho. Zřízení pak škol má všude se díti ne tak podlé ideálních vzorův zahraničných (ač já jich samých v sobě nezavrhnuji), ale podlé potřeb místních, podlé přítomného tam všude stupně vyvinutí ducha i vzdělanosti, podlé jazyku, mravův, konfessí a zaměstnání obyvatelstva; že pak v tom ve všem nekonečná panuje rozmanitost ve všech končinách Rakouských, toho předce nikdo zapíratí nebude, a jalová byla by odpověď, že stejným všech zřízením má právě ubývati té rozmanitosti, neb následek toho bývá i bude vždy jen ten, že mnohé krajiny a národnosti, pro kteréž uniforma ta se nehodí, zůstanou ve vyvinutí ducha i vzdělanosti pozadu na věky. Také neplatna bývá omluva, že v ústřední radě zasedávají mužové z rozličných krajín, stavův a národův: neb různí jejich hlasové utonou snadno ve proudu ku povšechnosti, panujícím v každém kollegium, ač nezvyka-

jí-li mužové ti, poddávati se mu sami napřed. A co platí o školství, platí neméně také o soudnictví; rozdílnost přirozených povah, zděděných názorův, obyčejův i samých vášní a hříchův, vymáhají v rozličných krajinách rozličnou míru bedlivosti a přísnosti zákonův i trestův atd.

52 Těžká jest ovšem úloha, určiti rozdělení vlád a sněmův zemských v Rakousku in concreto, a ohraničiti veškero působení jejich do podrobnosti; těžká zvláště pro člověka nemajícího ve vladaření zkušenosti praktické. Však provedení její dle mého zdání ani nemůže a nemá se díti z jednostranné vůle číkoli, nýbrž z vůle společné, čili z urovnání a z usjednocení se všech stran, jichž se to týká; tak tomu chtějí také nejen duch diplomu říjnového, ale i slova jeho vlastní. Pročež i já, nechťeje v tom nikomu praejudikovati, dovolím sobě vysloviti jen některé myšlenky, kteréž dáti mohou podnět k dalšímu skoumání.

Za to mám, že při zřizování organismu všech vlád zemských v Rakousku bylo by velice prospěšné, vzíti sobě starožitnou Uherskou ústavu za příklad; řekl bych za vzor, kdyby časem bylo nevzloudilo se do ní dosti hojně věcí nevhodných, jichž ani v Uhřích obnovovati a chváliti, ani jinde nápodobiti není radno. Takové jsou ku př. rozdíl z dávna činěný mezi „natio“ a „misera plebs contri-

buens“; takové nynější „diplomatické“ panování jednoho plemene nad ostatními; takové postavení palatinovo v posledním věku, co místokrále s mocí neodpovědnou; též choutky stoličních shromáždění některých, pohrávati si na suverenní republiky, a potahovati k sobě všelikými spůsoby moc zákonodárnou, náležející jedinému sněmu zemskému; též jisté formality processův, nehodící se do věku našeho, i jiných více řádův neb zlořádův, o kterýchž aspoň dá se říci, že *abusus non tollit usum*. Ale nehledě na takovéto vady, jichžto uvarovati se napotom nebude nemožným ani nesnadným, jest jádro zemských institucí uherských samo v sobě tak zdravé a zdárné, žeby dle mého soudu zasloužilo chovánu býti také v jiných zemích; jest v něm živý zárodek pravé autonomie zemské, bez níž svoboda občanská i politická nikde dlouho státi a trvati nemůže; jest i zásada reformy a zdokonalitelnosti nekonečné, bez níž všechny lidské instituce hynouti a zahynouti musejí. Zejmena instituce úřadův a shromáždění stoličních nebo-li župních, založená na zásadě volitelnosti, dokazuje se býti pravé palladium řádův autonomických. Z toho také pochopiti a vyložiti se dá všeobecná Uhrův (netoliko Maďarův) láska ke své *constitutio avitica*, i neobyčejná⁵⁾ energie k jejímu zachování a hájení; Uhrovi pod bureaukratií živu a blahu býti nelze; on

v tom ohledu mezi všemi národy na Evropské pevnině nejvíce se liší (abych nejmenoval domácích) ku př. od Francouzův, kteří bez rady a pomoci ouředníkův a policie již tuším ani státi ani hýbati se neumějí. I není-liž žádoucnější a následování hodnější příklad oněch, nežli těchto?

Užívám pak příkladu toho hlavně k tomu cíli, abych objasnil a poněkud i usnadnil nejtěžší při provozování zásad federalistiických otázku a úlohu: o područí a vnitřním ústrojí vlád i sněmův zemských. Státníkům o ní pracujícím dalo by se vůbec položití za pravidlo: čeho zemi Uherské, dle vašeho vlastního citu a soudu, odepřítí nelze, téhož dopřejte zemím ostatním také, a jakož jim hotovi jste ponechati politickou zprávu zemskou, školství, soudnictví atd. celé, tak činite nápodobně i zemím ostatním; tím docílíte také výhody veliké v očích ne tak mých, jako jiných mnohých lidí, totiž co nejvíce možná stejné formy v ústrojí všech zemí Rakouských. Ohražuji se napřed proti zlovolným smíškům, kteří slovům mým podstrkovati budou smysl, jakobych, schvaluje starouherské instituce, radil zavéstí snad i Corpus juris hungarici do zemí předlitavských: každý rozumný a pravotný čtenář uzná, že jakož Uhrům přeji a radím, aby zachovávajíce zděděný politický status quo, pilni byli při něm oprav, jež po-

krok novověký žádá, tak i jiným všem národům přál bych, aby na základě nynějších i budoucích svých potřeb sami sobě zpravovali jak vnitřní zřízení své politické, tak i školství a soudnictví atd. (rozumí se vždy, že s panovníkem společně).

Předvídám a nepochybuji, že proti návrhu mému ozvou se z jistých kruhův hlasy: „nemáme-li se samými Uhry již nesnázi dosti, či chcete, abychom si nadělali podobných ještě více i ve všech zemích?“ Na to ale snadná i krátká jest odpověď: „je-li to, co pro Uhry se navrhuje, samo v sobě nespravedlivé, škodné a záhubné, nesmíte jeho ani Uhrům povolovati, ani komu jinému; je-li ale spravedlivé a pro říši nezávadné, jakým právem 54 odepřete téhož národům jiným? či snad nechcete spravedlnosti?“

Příklad ode mne uvedený poslouží také ku poučení a k seznání, že vlády a sněmy zemské v Rakousku všecky, chtějí-li užívati těchto práv ústavních a též míry autonomie, mají také způsobny býti, aby tak jako země Uherská mohly každá ve všem postačiti sobě samy. Příliš malé země však nejsou s to, aby ve školství a soudnictví stály samy o sobě; musíť se jich spolčiti vždy několik dohromady, aby opatřily sobě všecky druhy škol, nejen ku př. universitu, ale i tak řečené školy odborové čili předmětové (Fachschu-

len), také aby v nich všechny potřebné instance politické i soudní nalezaly přirozený a přiměřený obor působnosti své. Že návrh federalistického zřízení zemí Rakouských, podaný ode mne r. 1848 konstitučnímu výboru sněmu Kroměřížského, vyšel z porad jeho hezky zcentralisovaný, tomu dalo příčinu hlavně nevhodné složení onoho výboru, do něhož každá sebe menší země volila ze sebe právě tak po třech oudech, jako Čechy a Halič; malé země, majíce velikou ve výboru převahu, a chtějíce rovnati se zemím velikým ne tak počtem a kolikostí obětí, jež by přinášely celku státnímu, jako raději výhodami, jichž by od něho požívaly, též cítíce, že jim nelze užívati s prospěchem takové míry autonomie, jaká hodila i navrhovala se pro země větší, lnuly, až na některé oudy, všechny k centralisaci (zvláště ana většina těchto pocházela z politické školy francouzské a Rotteko-Welkerovské). Jest tedy nutný požadavek federalistického zřízení, aby země Rakouské dělily se v několikero skupení, dle zásad a poměrův historických, geografických i etnografických pospolu. Určení takovýchto skupení co do zemí někdy koruny České a zemí někdy Polských i Italských nemělo by tuším velikých nesnází: ale při zemích koruny Uherské vede se již dávno živý spor o to, má-li zákonodárství sestředěno býti v Pešti

pro ně pro všecky, aneb mají-li Sedmihrady a království tak řečené trojjediné tvořiti skupení zvláštní; a mním, že i při zemích starorakouských (náleževších r. 1526 domu Rakouskému dědičně), budou o to hádky, mají-li býti jen jedním skupením neb několika- 55
rým, jelikož zejména krajiny Slovinské mohly by si přátí spojení se ve zvláštní království Illyrské zase. Já dle zásad federalistických nemohl bych nikoli schvalovati přílišnou centralisaci v Pešti, proti níž platily by ty samé důvody, které vedou se proti centralisaci ve Vídni a proti dualismu vůbec. Otázky však tyto nedají se rozhodovati slušně bez vyslyšení stran. Jisté jest, že i když obnovení budou někdejší generalní sněmové zemí koruny České, Čechy a Morava nepřestanou proto mívati také své zvláštní sněmy české i moravské, ježto země každá bude chtíti podržeti své jmění pro sebe; a podobného něco stane se v jiných skupeních bezpochyby také. Potřebí tedy bude, aby země umluvily se a určily do podrobnosti, co budou míti společného a co zvláštního každá pro sebe. Hlavní ale věc jest, že každé takové skupení má míti svého vlastního kancléře neboli ministra při ústřední vládě říšské, že zákonodárství týkající se vnitřní zprávy, vyučování, práva vedení atd. vyřizovati se bude nejen rychleji, ale i přirozeněji a přiměřeněji rozličným potřebám

národův, nežli posavad se dalo, a konečně že nestane se žádné národnosti křivda, jelikož každý národ bude přirozeně moci účastniti se veřejného života parlamentárního.

Uhři osvědčují se, že jim při otázce o zřízení státu Rakouského nutno jest držeti se především historické půdy své a zásady o kontinuitě práva: neb kdyby jednou opustili ji, mohlo by se jim prý vésti jako někdy Antaeovi od země odloučenému, žeby jako v povětří konečně politicky udušení a umorění byli: a bohužel, že ohledem na pokusy z Vídně často činěné nelze jim v tom dáti ovšem za křivdu. Ale sluší tuším poznamenati také, že oni, vynutivše r. 1848 na vládě koncesse neshodné s jednotou a mocí říše a pokročivše ve sporu odtud povstalém až k úplné a naprosté negaci její (v Debrečíně), počali sami první opouštěti historickou půdu a rušiti kontinuitu práva. Já, stoje na základě práva přírody, zapírám a zavrhuji tak dobře, jako kdokoli na světě, pověstnou „Verwirkungstheorie“: ale smlouvy mezinárodní téměř všechny a veliký počet i smluv
 56 státoprávních stávají se vesměs jakýmsi kompromissem mezi právem přírody a tak řečeným právem silnějšího (jus fortioris), kteráž vlastně jest právem (či raději bezprávím) násilí; i nespatřuji v tom důslednosti úplné, když kdo, dovoláváje se takových smluv, chce

v nich vždy jen právo přírody držeti na zřeteli, a nikoli také druhou jejich konstitutivnou částku. — A však nechaje choulostivé té úvahy, dovolím si položití dilemma: Uhři, a zejména Maďari, chtějí buďto jen svobodě, aneb také panování. Chtějí-li jen svobodě, mají ovšem právo, žádati také garantie její; chtíč po panování ale uvedl by zase jus fortioris na jeviště; jehožto diskusse, jak známo, nekonají se pérem. Žeby ale s druhé strany ústava uherská nabyla tím mocné garantie nové, kdyby tak říkáje opakovala se v Čechách, v Haliči a jinde, čili kdyby tu instituce ustálily se dle analogie její, o tom bohdá oni sami pochybovati nebudou.

Namítají také Uhři, že sněmu jejich od jakživa náleželo právo povolovati daně a rekruty; a poněvadž v něm leží jedna z předních garantií svobodné ústavy, protož odnímati jim to právo že bylo by asi tolik, jako připravovati je o konstituci vůbec. A však zásady federalistické nikoli nechtějí bráti jim takového práva: jen jeho provozování chtějí aby bylo vhodnější a přiměřenější k věci. Branná moc ve všech končinách říše není a nemůže býti nežli jedna i tatáž: od nepřátel zahraničných nemohla by ani jedna vesnice, ležící kdekoli uvnitř hranic našich, násilím přepadena i poškozena býti, aby celek říše ne-

byl tím uražen a k odporu vyzván; a jistě nebudou brániti ku př. koruny uherské jen Uhři, české jen Čechové sami, kdyby cizozemci hnali se na ně útokem. V interessu všech nemůže povoliti se nikomu, aby třeba jen dle rozmaru a libovůle vytrhoval se z povinnosti, která naléhá na všechny stejně, aneb aby v ní svévolně nadlehčoval sobě sám. Protož potřebí jest nevyhnutelné, aby obrana říše bývala předmětem usnešení a rozhodnutí všech společného, i aby toto mívalo moc pro všechny dokonale zavazující; samo ponětí svobodné ústavy požaduje a nese v sobě smysl takový. Zapomíná se, že i země koruny České 57 měly před rokem 1848 ústavné právo, povolovati daně a budget vojenský každoročně, ačkoli spokojující se c. k. reversy, že povinnost jejich neměla právům jejich býti na ujmu, jen pořádku ho užívaly; nyní pak přinášejí to své právo v oběť jednotě a moci celku říšského, uznávající nevyhnutelnou jeho potřebu. Nápodobně měli by také Uhři zachovati se. Však federalismus nezouží alebrž ještě i rozšíří svobody jejich. Vědíť oni dobře, jak chatrný vliv míval za starodávna sněm jejich ku př. na politiku zahraničnou, na celní záležitosti atp., o kterýchž prvé rozhodoval u nich větším dílem jen král sám, nyní pak ve společném sněmu říšském rozhodovati mají oni způsobem konstitučním spolu s ji-

nými, v poměru velikosti a moci království svého.

Země Chorvatská má za naší doby tu zvláštnost do sebe, že se v ní agituje rozdílně pro všechny tři politické soustavy v Rakousku: pro centralisaci, pro dualismus i pro federalismus. Duch centralistický vane tu z Vídně skrze úřednictvo vyšší, dualistický z Pešti skrze některé přední šlechtice, a oba pospolu snaží se udusiti ducha federalistického, jenž rodí se z přirozených poměrův půdy domácí. Ve smyslu jistých politikářův, měřících stupeň politické zralosti národův dle počtu stran brojících u nich proti sobě vespolek, byl by skutek ten pro Chorvaty zvláštním nadělením božím, kteréhož alespoň já jim věrně nepřěji. Nelze tajiti se, že v Chorvatech padá při tom do váhy jistý moment, působící méně zjevně nežli mocně, co veličina v každém ohledu irrationalní, s níž každé počítání bývá nesnadné. Jest to nevole stíží utlumená, že za oběti nesmírné, přinešené někdy ve prospěch jednoty a celku říše, připravuje se jim náhrada netoliko tatáž, jako těm, proti nimž je byli přinesli, ale poněkud i chudší; nebo netoliko trojjediné království nestává se pravdou a vojenská hranice necivilisuje se, ale také, kdežto nikde není nedostatku organův, mluvících ve smyslu centralistickém i dualistickém, odpírá se jim

stále povolení k žurnalu federalistickému v zemi a řeči jejich atd. Což by bylo div, kdyby vášně tím roznícené zabíhaly tytýž do scestností, a kdyby někteří ve své rozhořčenosti hleděli spolčiti se s stranou, kteráž, jak 58 praví, jejich nadějí aspoň ještě nesklamala? Tím citem však a spolu bezpečím, kteréhož národnost jejich přítomně (a mohlo by se říci, prozatímně) požívá, vlastenci chorvatští neměli by se dáti svést s cesty, která jediná vede, ne sice ku panování, ani ke služebnosti, ale k rovnému všech právu. Darimo bylo by zapíratí, že každé podělování se, buďto s Vídní nebo s Peští, o zákonodárství ve věcech nenáležitých nutně k jednotě a celku říše, vydařiti se musí konečně jen k ujmě jejich jazyku a národnosti; a lépe-li opatří sněm Pešťanský nebo Vídeňský ku př. školství jejich, nežli sněm domácí?

Že společný sněm ten říšský, pokud zakládati se bude na diplomu říjnovém a na zásadách federalistických, musí obdržeti složení a spůsoby velmi rozdílné od nynější říšské rady širší i užší, rozumí se tuším samo sebou; budeť to nic více a nic méně, nežli deputace od sněmův zemských, posílaná vždy a pravidelně ad hoc, t. j. k vyřizování společných záležitostí říše. Nemním, žeby k tomu hodil se system dvoukomorní. Naproti tomu ale mohli by federalističtí sněmové zemští

opět dle příkladu sněmu uherského, skládati se pravidelně z dvojí komory, jedné vyšší neboli ze senátu, druhé nižší čili z komory poslancův. Nedbám já na křiky, kteréž myšlenka tato zbudí v řadách našich privilegovaných liberálův: já především si žádám instituce netoliko svobodné, ale i stálé a trvalé, a teprv když tito páni mně dokáží z historie, že jednokomorní ústava svobodná kterákoli a kdekoli dočkala se života jen aspoň čtvrtstoletého, vyznám, že dopustil sem se politického kacírství. Ovšem že dělení malých sněmův, ku př. Opavského neb Salcburského, Terstského atd. ve dvě komory bylo by až téměř směšné; a neméně nevhodné bylo by ono, kdyby sněmové zemští vůbec neměli jiné kompetence, nežli jim přiřítala ku př. někdy ústava 4. března 1849: ale tak ouzké oprávnění jejich neplyne aspoň ani z diplomu říjnového, ani ze zásad federalistických. Však širší té věci rozjímání zavedlo by mne daleko za meze nynějšího úkolu, a já již pospíchám ku konci.

Nebudu opakovati, co již přednesl sem⁵⁹ o nebezpečí, které pochází vždy z rozdělení kompetence o těch samých záležitostech mezi dva sbory zákonodárné. Sněmové zemští nebudou míti jednati o centralních záležitostech říše, nežli pokud jim nastane povinnost, napomáhati ku provedení nálezův sněmu říš-

ského, a uspůsobovati dle nich zákonodárství své domácí; zase pak sněmové říšští nemají se vkládati mocí svou do záležitostí, kteréž diplom říjnový přikazuje sněmům zemským. Jen co se týče financí, ty jakožto nervus rerum musejí ovšem dělití se mezi sněmy obojí kategorie, a to co možná nejurčitěji. V tom ohledu zdá se býti nejvhodnější způsob ten, aby daně a dávky nepřímé všechny přikázány byly do područí vlády říšské, daně pak a berně přímé pod vlády zemské; rozumí se pak, že pokud by nestačily příjmy říšské, musely by kassy zemské přispívati k nim dle quoty, která by mezi zeměmi, v poměru s jejich přirozenou silou a možnostmi, společným ustanovováním pokaždé jednou na delší řadu let, napřed vyměřena byla. Jen až by provedena i ustálena byla soustava federalistická, mohlo by nebýti jí na škodu a napomáhati poněkud k jednotě v zákonodárství o věcech zemských, kdyby dle § 3. diplomu říjnového připravovány a sněmům jednotlivým, a však bez nucení, předkládány byly stejné předlohy zákonův, jež by pak každý sněm dle potřeb domácích modifikovati mohl. Mním, žeby mohla činiti se taková koncesse soustavě centralistické zvláště ve věcech týkajících se tak řečených práv základních (Grundrechte) a soudnictví.

Jalová jest v očích mých namítka, činěná

federalismu z té příčiny, že prý množí těžiště říše. Moderní historie Francie a Paříže učí dostatečně, jak nebezpečné bývá jediné těžiště netoliko pro dynastie, ale i pro svobody národův; a také že tělesa o dvou těžištích nemívají tak pevné postavy, jako o třech neb čtyřech a více, netřeba poznávati teprv z fyziky, každý to zná ze všední zkušenosti. Aspoň ústrojím federalistickým hýbati aneb je dokonce vyvracovati nebude tak snadno, jako jinými.

Hlavní ale zásluha i známka federalismu ⁶⁰ jest ta, že jen on sám jediný mocen a způsoben jest uvéstí u nás v ouplnou platnost *zásadu rovného všem práva*, kteráž jakož jest nejúšlechtilejším ovocem osvěty novověké a křesťanské pospolu, tak i vítězně klestí sobě dráhu do budoucnosti u všech národův vzdělaného světa. O tom i o jiných momentech více vysovim se ještě v budoucím článku posledním.

Státníci, usilující zbudovati ústavu říše Rakouské na základech centralistických a dualistických, pokoušejí se o dílo protivořečící samo sobě, spočívající na základech vyvracujících se navzájem a odporných jak právu tak i přírodě; staví tedy budovu nadlouho ani fysicky ani mravně nemožnou. Zásadou konstitutionalismu bývají národové všude povoláni, projevíti vůli svou při zákonodárství a zjednati jí platnost; to ale centralismus a dualismus obmezuje pouze na práva občanská i politická, a zapírá libovolně ohledem na právo národnosti. Slované a Rumuni mají tedy podřídití a poddati se Němcům i Maďarům; co občané mají sice k zákonům přidávati vůli svou, ale co národové nemají míti vůle svobodné. Snášeli-li se to se základní myšlénkou a

*) Článek VIII. tištěn v Národu čís. 132 dne 16. máje 1863.

pravdou konstitutionalismu? Je-li ještě svoboden ten, komu se říká: „máš být svoboden, ale ne jak ty chceš, nýbrž jak já tobě předepíši?“ A kdo pak oprávnňuje Němce i Maďary ku předpisování takovému? kdo, jsa svobo- 62 den, povinen bude uznávati cizí nadprávi? Budou-li Němci a Maďaři vyměřovati Slovanům míru práva co do národnosti jejich, jak pak bude moci v Rakousku ještě řeč býti o rovnoprávnosti národův a rovné ke všem spravedlivosti?

Povážíme-li, kterak zásada rovnoprávnosti jazykové a národní provedena byla nedávno na sněmu Sedmihradském a potvrzena s hůry, musíme uznati, že již aspoň sedmihradští Rumuni nezdají se míti příčiny ke stížnostem. Ale proč něco podobného nestalo se již dávno také v jiných zemích, zvláště slovanských? či má býti skutečně pravdou, co roku 1861 slyšel jsem z úst muže vysoce postaveného ve Vídni a považoval ovšem jen za žert, že v Rakousku všem národům povolí a vyhoví se spíše, nežli Slovanům, a konečně i všem Slovanům spíše, nežli Čechům?

A však v lůně velikého a spekulativního národu Německého nacházejí se vždy filosofové zvláštníci, kteříž, jakož dovedou každý rozum i nerozum uvéstí v metodu a system, tak umějí také dokázati a priori, že zásada rovnoprávnosti národní jest sama v sobě ho-

lým nesmyslem. Jeden společný původ veškerého člověčenstva jest prý, jako Adam i Eva, pouhou bájí; příroda, jakož ani dvou lupenův nerodívá dokonale stejných, tak ani národův nepodělila dary svými stejně, a kterému propůjčila jaké přednosti, ten že má i právo, uvést je v platnost. Němci tedy, jsouce plémě od přírody nadanější; silnější a ušlechtlejší nežli Slované, že také nemají nikterak s těmito na roveň stavení bytí. A řeči takové rozléhají se již netoliko ve knihách a časopisech, ale i v krčmách německých.

Když tedy Němci jsou tak od přírody vždy nadanější, silnější a ušlechtlejší než my Čechové, ptám se, kam pak poděla se ta nátura jejich někdy ku př. ve válkách husitských? dokázali-li se tehdaž býti Němci? Po mnoholetých bojích krvavých, ve kterýchž převaha počtu a moci materialní na straně jejich bývala vždy nesmírná i porážky předce ustavičné a téměř zázračné, následovaly zjevy bezpříkladné v celém dějinstvu světa, že německá
63 vojska ohromná, vypravovaná pomocí půl Evropy a vedená od vůdcův předních věku svého, dávala se posléze na útěk ze samého strachu, dříve nežli ještě přišlo k bitvě rozhodné, a že konečně veliký sbor celého křesťanstva v Basileji omlouval své mírné s Čechy vyjednávání tím, poněvadž prý oni, inscrutabili divino judicio, nemohli přemoženi

býti nežli sami od sebe (u Lipan). Věřím, že Němcům dnešním zmínka o tom není hrubě vděk a že neradi na to se pamatují: ale my dovolíme si předce, připomenouti jim to i sobě také, kdykoli oni neslušně vypínati se a nás urážlivě za plémě podlejší vydávati budou, nežli jsou sami. Však my nepravíme, žeby Čechové i v době husitské byli bývali národem od přírody nadanějším, silnějším a ušlechtilejším; dle mého přesvědčení ale byl ovšem veškeren duchovní život tehdáž mezi Čechy vesměs probuzenější, jarejší a rozšířenější nežli poměrně mezi Němci — díky za to hlavně vzdělavací někdy péči otce vlasti Karla IV. — a protož i vítězili a předčili duchem, pokud sami neopatrným a nemoudrým se chováním nezadali přednosti své. Já také nezapírám, že za našeho věku národ Německý ouhrnkem a vesměs stojí na vyšším stupni vzdělanosti a duchovní činnosti, nežli my Čechové neb jiní Slované; vždyť ode dvou století nejen zahraniční Němci pokračovati mohli ve svém vzdělávání se bez překážky a utěšeně, ale i v zemi naší, cokoli činilo se s hůry pro pokrok duchovní (ač toho nebývalo mnoho), dalo se až do roku 1848 všecko výhradně jen ve prospěch živlu německého, kterémuž i my bezděky hověti sme musili; a dosáhli-li jsme předce nynější aspoň poměrně pokročilosti své v ohledu národním z vůle a pomoci

svých sousedův, čili proti ní, toho vykládati netřeba. Kdyby na tomto místě širší o té věci řeč býti mohla, neodpíral bych seznati, že i v mravních povahách a vášněch rozličných národův vycházejí za naší doby na jevo jisté rozličnosti a nerovnosti stálé, a nebude v tom bohdá nic odporného ani urážlivého, když řeknu, že summy neb facit národních ctností a nectností mohou na více stranách býti stejné, třebas koeficienti byli rozdílni: ale zapírám a zapíráti budu vždy určitě i rozhodně, že by 64 který národ měl od pána boha neboli od přírody, a ne pouze od dlouhověké tradice své a od vychování, do sebe hodnotu vyšší. Vždyť národové neexistují teprv ode dvou neb tří tisíciletí, co tradici jejich poněkud sledovati lze; a Němci, kteří tak rádi staví se za protivu Slovanův, neměli by tak rychle zapomínati na slova předního skoumatele národnosti své Jakuba Grimma, jenž vyhlásil to za hlavní resultat veškerých svých studií, že veškero plémě německé nemá v celé genealogii lidského pokolení nikde příbuzného bližšího aneb rovně tak blízkého, jako jsou Slované. Rara concordia fratrum!

Však přihlédneme-li k věci blíže, nebude nám lze ubrániti se podezření, že Němci, kteří hluky dělají o přirozené své nad námi výtečnosti, chtějí jen ohlušiti svědomí své, sami o ní nejsouce dosti přesvědčeni: neb jinakě

nebylo by pochopitelné, proč by se tolik zdráhali, pustiti se s námi v běh o závod v odění rovném, kdyby jisti byli svou předností a svým vítězstvím. Ale právě proto, aby při závodu takovém dála se spravedlivost, my žádáme a můžeme žádati právem, aby již jednou konec stal se křivdě odvěké, a nerovnost ne přirozená, nýbrž jen faktická, aby nepodněcovala se vždy ještě více. Můžeme a musíme žádati, aby stát penězi těmi, které od nás dostává v rovné míře jako od Němcův, nepodporoval v zemi naší výhradně jen německých úřadův a škol vyšších; musíme žádati, kdykoli udává se potřeba zřízení učitelských stolic českých na universitě Pražské, aneb když nabídne se který docent ku přednáškám, vedle staroněmeckého, také o staročeském právě, vedle Eike von Repgow také o Ondřeji z Dubé neb Viktorinovi ze Všehrd, aby z Vídně neodpovídalo se nám vždy jen zprosta i pouze negativně atd. .

Namítán byl také s německé strany kdesi (na důkaz, jak prý nevhodná jest má theorie o rovnoprávnosti národní) nejapný nějaký příklad rodiny průmyslníkovy, jenž prý nepoděluje všech svých domácích, žen i dětí, ani funkcemi ani výtěžkem svého závodu stejně, ale jen dle schopnosti a zásluh. Zdaliž pak život národův jest nějaký kšeft nebo úřad, k jehožto zdárnému vedení bývá jen osobní 65

spůsobilosti a zběhlosti potřebí? čili právo člověka ke vzdělávání se, ku požívání práv občanských atd. podmíněno jest teprv libovolným úsudkem čímkoli?

Ještě zpozdilejší jest pretense Maďarův ku panování v zemi své, poněvadž oni prý byli před tisíci lety její podmanitelé. Zdali práva, jestli kterého nabyli mečem, nepozbyli dávno mečem zase, poraženi byvše od té doby nastokrát? zdali sami svou mocí vymanili se někdy ze jha tureckého? zdali skončili poslední svůj národní boj u Világoše co vítězové? Ale jakož sem již řekl, diskusse o právo z násilí nekonávají se pérem; protož ušetřím si o tom dalších slov.

Konečně za důvod proti provedení národní rovnoprávnosti uvodí se nevyhnutelná prý potřeba, aby Rakousko nevzdalo se spolku a opory říše Německé, kterouž prý stojí a bez kteréž by přestalo nejen býti velmocí (Grossmacht), nýbrž snad i existovati (viz Presse 20. Apr. 1865). Věru divnějšího komplimentu nemohlo se dostati velmoci Rakouské, nežli když se dí, že podmínky její existence nalezájí se ne v ní samé, ale kromě ní! a tak mluví přední organ veřejného mínění v samém srdci Rakouska, ve Vídni! Já bych řeč takovou spíše považoval byl za urážku velebnosti říše; aniž si jí vyložiti umím jinak, nežli že těm, kdo tak smýšlejí a mluví, záleží na panování

národnosti německé mnohem více, nežli na trvání velmoci Rakouské. Nám Slovanům aspoň na panování v Němcích nebo v Itálii naprosto nic nezáleží, a myslíme, když jen Rakousko institucemi moudrými a spravedlivými získá sobě a pojistí spokojenost všech svých národův, a když přičiní se, abychom všickni na jmeno Rakouské mohli právem hrdi býti, že pak nebude míti příčiny, obávati se jakékoli jiné mocnosti na světě. Komu ale spojení zemí a národův Rakouských s říší Německou vydařilo se od jakživa více ku prospěchu, nám-li či oné říši, o tom historie dává svědectví dostatečné a výmíuvné. Ještě za naší doby vidí to každé dítě, jak mnohé materialní oběti přináseti nám jest tomu politickému spo- 66
jení se státy Německými, kdežto výhody z poměru toho pro nás vyplývající zůstávají s většího dílu diplomatickým tajemstvím. A konečně má-li národní cit pangermanský míti oprávnění tak neobmezené a svaté, jakým právem obmezovati a zatracovati budeme cit panslavistický neb panitalský? smějí-li Němci, i přes státní smlouvy, přimílet i tuliti se ku kmenovcům svým zahraničným, kterak bude moci Slovanům a Italům to samé pokládati se za zločin? Maďaři ovšem zůstanou vždy nevinní, nemajíce příčiny, roztoužiti se po příbuzných svých poduralských.

V novější době Němci a Maďaři vzali sobě

již za obyčej, nazývati „panslavisty“ aneb — jakož v Uhřích s beřáarskou elegancí se pravívá — „panslávy,“ vesměs všechny uvědomělé Slovany, kteří nechtějí zapíráti národnosti své. I ovšem, bude-li panslavismem každý národní cit, každá přirozená snaha slovanská; bude-li panslavistou nebo panslávem každý Slovan, který nedá se vésti ku poněmčení neb pomadžření: — pak budeme počítati panslavisty na milliony, a Rakousko celé stane se zaslíbenou zemí panslavismu, — ale panslavismu, jakového ani my sami si nepřejeme.

Pozorujeme pohříchu, kterak za dnův posledních národní egoismus kmenův panujících před i za Litavou objevuje se čím dále tím nazeji a bezohledněji; čteme o umlouvání se politikářův německých i maďarských a o podělování se o zprávu říše na způsob, jakoby Slovanstva v Rakousku ani nebylo; doslycháme již s obou stran řeči radostné zástupův hotových hrnouti se do domnělého ráje dualistického: a naděje naše, jakkoli oprávněné, v rozumný a stálý odpor vlády proti směrům takovým, mohly by (čehož bůh nedej!) konečně zůstatí předce skutkem neospravedlněny. V takovém případě nezbude nám říci nežli jedno a poslední slovo: když proveden bude opak idey moderního státu Rakouského, a když říše ta různorodá i jediná svého způsobu na světě přiřkne, ne stejnou všem spra-

vedlivost, ale nadvládu a moc jedněm nad druhými; když Slované skutkem prohlášení budou za plémě podřízené a, jakož již řečeno, 67 za material vlády pro jiné dva národy: tu vejde také příroda ve své právo, a odpor její nevyhnutelný promění domácí pokoj v nepokoj, obrátí naději v zoufalství, a zbudí konečně třenice a zápasy, jichžto směru, objemu ani konce předvídati nelze. Den svolání dualismu stane se, nutností přírody neodolatelnou, spolu také dnem narození panslavismu ve formě jeho nejméně žádoucí, a kmotři jemu budou rodičové onoho. Co následovati bude, domyslí se každý čtenář sám. My Slované budeme tomu hleděti s upřímnou bolestí vstříc, ale bez bázně. Byli sme před Rakouskem, budeme i po něm! —

Jakékoli moře myšlének kolotá mi ještě hlavou i srdcem, cítím předce, že po takovém slovu nemohu mluvití dále. Však napověděl sem toho již dosti, aby každý, kdokoli jen chce, porozuměti mohl ouplně smyslu mému. Aníž já chopil sem se slova od počátku v té naději, žeby řeč má získati si měla nějaký vliv na skutečný běh událostí. Nikoli. Nedostatečnosti sil svých k tomu jsem já sobě od dávna povědom, a znám také dobře všechny ty mocné předsudky a vášně, které slovům mým, ať byla jakákoli, staví se na odpor. Ale hleděl sem vykonati aspoň dle možnosti po-

vinnost svou, abych někdy nemusel se báti výčitek svědomí, že sem mlčel a nemluvil, pokud ještě nebylo pozdě, a že sem nevaroval i nevystříhal před nebezpečím, kteréhož předvídati tuším ne každému dáno v té míře a s tou určitostí, jako mně. Proto také byl bych si pokládal za nestatečnost každé ostýchání a štítění se, vyřknouti poslední slovo.

O publicistické a žurnalistické šrůtky, kteréž slova má již zbudila nebo ještě zbudí, malá jest mi péče. Pověstné někdy slovo ministra kardinála Richelieu: „Donnez-moi deux lignes d'un homme, et je vous le ferai pendre“ (dejte mi jen dva řádky od někoho, a já vám ho přivedu na šibenici) nemá sice za naší doby více platnosti doslovné: ale bývá-li vždy a všude snadno staviti slova proti slovům, může ono poučiti nás, kterak bystrým a chytrým vykladačům i podnes není nemožné, vyčenichati a stopovati křivé úmysly také tam, kde jiné rozumné oko jich nevidí. Já v umění takovém nikomu překážeti nebudu, a také nikomu neodpovím, leč bych seznal, že svou vinou, nedopatřením aneb nedopovězením, dal sem příčinu ke skutečnému a vážnému nedorozumění. Ostatní všecko poručeno budiž pánu bohu! —

Psaní dne 11. dubna 1848 do Frankfurtu.

(K rukoum presidenta Soirona pro výbor
50 osob.)

P. P.

Dopis dne 6. dubna l. t., kterýmžto jste mi, vysoce vážení pánové! prokázali čest, že jste mne pozvali do Frankfurtu, abych byl oučasten jednání Vašich, hlavně směřujících k tomu, aby co nejrychleji svolán byl německý parlament, — nyní právě mne poštou došel. S radostným překvapením shledal jsem v tom plné a platné svědectví důvěry, kterou nejznamenitější mužové říše německé ve smýšlení mé pokládati nepřestávají: neboť povolávajíce mne ke sněmu „německých vlastenců“, propouštějí mne sami z obviňování, rovněž tak nespravedlivého, jakož opět i opět na mne uvalova-

ného, že bych se kdy ukázal býti nepřitelem německého národu. S upřímným citem vděčnosti v tom uznávaje vznešenou vlídnost i spravedlivost výtečného shromáždění tohoto, vidím se proto tím více býti povinen, odpověditi jemu s otevřenou důvěrou, přímo i bez ukrývání.

Na pozvání Vaše, pánové! nemohu ani sám osobou svou přijíti, ani na místě svém
70 odeslati jiného „bezpečného vlastence.“ Do-
volte, abych Vám nyní, co možné, krátce před-
nesl své toho důvody.

Účel Vašeho shromáždění jest, na místo dosavadního svazku knížat postaviti svazek německého národu, národ německý uvéstí ve skutečnou jednotu, utužiti cit německé národnosti a tímto způsobem rozmnožiti moc a sílu říše německé. Jakkoli ctím toto snažení i pocit, na kterémžto se zakládá, a právě proto, že je ctím, nemohu nikterak účastniti se v něm. Já nejsem Němec, aspoň se jím býti necítím, — a za pouhého potakače, nemajícího ani mínění ani vůle, nechtěli jste mne zajisté k sobě povolati; pročez musil bych ve Frankfurtě buď city své zapírati a se přetvařovati, anebo, kdyžby k tomu přišlo, hlasitě odporovati. K prvnímu jsem příliš upřímný a prostomluvný, ke druhému pak nejsem dosti drzý a bezohledný; nemohu totiž sobě toho připustiti k srdci, abych protivnými zvuky rušil

souhlas a svornost, kterouž pokládám za utěšenou i žádoucí netoliko ve svém vlastním domě, ale i u souseda.

Jsem Čech rodu slovanského, i se vším tím nemnohým, co mám i co mohu, oddal sem se zcela i na vždy ve službu svému národu. Tento národ malý sice jest, ale od jakživa zvláštní a sám o sobě stávající; panovníci jeho účastnili se od věkův ve svazku knížat německých, národ ale sebe sám nikdy k národu německému nepočítal, aniž také od jiných po všecka století kdy k němu byl počítán. Celé spojení země české nejprvé se svatou říší německou, a potom s německým spolkem, bylo od jakživa pouhé regale, o kterém český národ, čeští stavové, sotva kdy chtěli věděti, aniž toho sobě všímali. Věc tuto skutečnou vědí všickni němečtí znalci dějin tak dobře jako já; a chtěl-li by kdo ještě o tom pochybovati, nabízím se, že ji přivedu svým časem k ouplné a zřejmé jistotě. I kdyby se zouplna za pravdu přijalo, že koruna česká kdy byla s říší Německou ve svazku lenním (čemuž ale publicisté čeští odjakživa odpírali), nemůže žádnému skutečnému znalci dějin přijíti na mysl, aby, co se dotýče záležitostí vnitřních, pochyboval o někdejší souverenitě a svézákonnosti vlády a země České. 71 Celému světu jest povědomé, že císařové němečtí, co se této jich hodnosti dotýče, od jak-

živa s národem Českým ani dosti málo činiti neměli, že jim v Čechách ani nad Čechy nepřislušela moc ani zákonodárná, ani soudní, ani exekutivní; že nikdy neměli práva, vybírat ze země vojsko neb jaké regalie, že země česká spolu se svými korunními zeměmi nepočítala se k žádnému z někdejších desíti krajů německých, že příslušenství k říšskému soudu komornímu nikdy se na ni nevztahovalo atd., že tudíž celé dosavadní spojení země české s říší německou pokládáno i považováno býti musí, nikoli za svazek národu s národem, ale za svazek panovníka s panovníkem. Žádá-li ale kdo, aby nad tento dosavadní svazek mezi knížaty nyní spojil se národ český sám s národem německým, jest aspoň toto vždy požadavek nový, nemající žádného historického základu právního, jemuž já o své osobě hověti oprávněna se necítím, pokud neobdržím k tomu výslovného i platného mandátu.

Druhá příčina, která mi brání, porad Vašich býti oučasten, jest, že podlé všeho toho, co posud o záměrech i úmyslech Vašich veřejně se prohlásilo, nevyhnutelně směřovati chcete i budete k tomu, abyste navždy zemdli, ba nemožným učinili Rakousko co říši samostatnou, říši, jejížto zachování, celost i upevnění jest a býti musí věcí velikou i důležitou netoliko národu mého, ale celé Evropy, ano

lidskosti a vzdělanosti samé. Popřejte mně i také v tom krátkého a přívětivého sluchu.

Víte, pánové, která mocnost drží veškeren veliký východ našeho dílu světa; víte, že tato mocnost, již nyní vzrostši u velikost ohromnou, sama ze sebe a v sobě každého desíletí větší měrou se sílí a zmáhá, nežli to diti se může v zemích západních; že jsouc ve středu svém nepřístupna skoro každému outoku, stala se již dávno nebezpečnou svým sousedům; i ačkoli majíc také na půlnoci bránu otevřenou, že vždy přece, přirozeným vedena pudem, zvláště na jih rozšiřovati se hledí a hleděti bude; že každý krok, kterýžby na této cestě dále ještě učinila ku předu, hrozí během čím dále tím rychlejším zploditi a založiti *universální monarchii*, t. j. nepřehledné i nevyslovitelné zlé, neštěstí bez míry a hranic, jehož bych já, Slovan tělem i duší, pro dobré lidské neméně těžce želel, byť i tato monarchie prohlašovala se za slovanskou. S touž křivdou, jako v Němcích za nepřitele Němcův, jmenují a pokládají mne mnozí v Rusích za nepřitele Rusův. Nikoliv, pravím to hlasitě i zjevně, nejsem nepřítel Rusův; naopak, pozoruji s radostným oučastenstvím každý krok, jež tento veliký národ ve svých přirozených mezích ku předu činí po dráze vzdělanosti: však ale že při vši vřelé lásce k národu svému vždy ještě výše cením dobré lidské i vědecké,

nežli dobré národní, z té příčiny již pouhá možnost universální monarchie ruské nemá žádného odhodlanějšího protivníka i odpůrce, nežli mne; ne proto, žeby monarchie ta byla ruská, ale žeby byla universální.

Víte, že na jihovýchodní straně Europy, podél hranic říše ruské, přebývají národové mnozí, původem, jazykem, dějinami a mravem znamenitě rozdílní, — Slované, Valaši, Maďari a Němci, o Řecích, Turcích a Škipeťarích ani nemluvic, — z nichžto žádný sám o sobě není dosti mocen, aby přemocnému sousedu svému na východě odporovati mohl s prospěchem po vše budoucí časy; totoť mohou jen tehdáž, když je svazek ouzký a pevný bude spojovati všechny v jedno. Pravá životní žíla tohoto potřebného svazku národů jest Dunaj; oustřední jeho moc nesmí se od řeky této nikdy daleko uchylovati, má-li skutečně vůbec platna býti a zůstatí. Zajisté, kdyby státu Rakouského nebylo již od dávna, musili bychom v interessu Europy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil.

Proč ale viděli jsme tento stát, jenž od přírody a historie povolán jest, býti záštitou a strážcem Europy před asiatskými živly všelikeho spůsobu, — proč viděli sme jej v kritickém okamžení bez pomoci a skoro bez rady před návaem bouře nastávající? — Proto že v nešťastném zaslepení již od dávna sám ne-

poznával skutečného právního i mravního základu jsoucnosti své a jej zapíral: základní totiž pravidlo, aby všechny pod žezlem jeho 73 sjednocené národnosti i všechna vyznání víry požívaly vespolek úplné rovnosti práva i vážnosti. Právo národův jesti skutečné právo přírody; žádný národ na zemi nemá práva, žádati, aby k jeho prospěchu soused jeho sebe sám obětoval, žádný není povinen, pro dobré souseda svého sebe sám zapříti neb obětovati. Příroda nezná žádných ani panujících ani služebných národů. Má-li svazek, který spojuje více rozličných národů v jeden politický celek, býti pevný a trvanlivý, nesmí žádný národ míti příčiny, obávati se, že tímto spojením přijde o některý z nejdražších statkův svých, naopak, každý musí míti jistou naději, že v oustřední moci nalezne ochranu i záštitu před možnými přechvaty sousedů přes čaru rovnosti; potom se také každý přičiní, opatřiti oustřední tuto moc silou takovou, aby dotčenou ochranu mohla s prospěchem vykonávati. Jsemť přesvědčen, že ani ještě nyní v říši Rakouské není pozdě, aby základní toto pravidlo spravedlnosti, toto *sacra ancora* ve hrozícím utonutí lodí, prohlásilo se zjevně i upřímně, a provedeno bylo spolu ve všem důrazně: však ale každé okamžení jesti drahé, kýž se s tím pro bůh již ani hodinu déle neváhá! Metternich neklesl

jen proto, že byl největší nepřítel svobody, ale také proto, že byl nejlítější, nejouhlavnější nepřítel veškeré národnosti slovanské v Rakousích.

Pozvednu-li tedy zraku svého za hranice české, pudí mne přirozené i historické příčiny k tomu, abych neobracel jeho do Frankfurtu, ale do Vídně, a tam abych hledal ono ústředí, ježto se k tomu hodí i povoláno jest, aby ujistilo i hájilo národu mého pokoj, svobodu a právo. *Vaše* snažení, pánové! zdá mi se ale nyní směřovati k tomu, abyste toto ústředí, od jehožto moci a síly já ne samé jen země české spásu očekávám, abyste je netoliko, jak jsem pravil, záhubně zemdlili, ale i dokonce zničili. Anebo domníváte-li se, že stát Rakouský i déle ještě bude trvati, když jemu zapovíte, aby ve svých zemích dědičných neměl žádného svého, společné hlavě Frankfurtské nepodlehlého vojska? Domníváte-li se, že císař Rakouský i potom ještě
 74 co souverain bude se moci udržeti, když naň uložíte povinnost, aby všechny důležitější zákony přijímal od Vašeho sboru, a tímto způsobem aby instituce Rakouského sněmu říšského, jakož i přirozené zemské ústavy spojených království staly se pouhým stínem bez podstaty a moci? A když potom Uhry, jdouce po svém pudu, od státu se odtrhnou, anebo, což bez mála jedno jest, když samy v sobě

se zvláště sestředí, — budou-li tyto Uhry, kteréž o rovnoprávnosti národní ve svých hranicích ničehož nechtějí věděti, budou-li se moci zachovati při svobodě a síle na časy budoucí? Jenom spravedlivý jesti právě svobodným a silným. O dobrovolném ale spojení se Slovanů podunajských a Valachů, ano i Poláků samých, se státem takovým, jehož pravidlo jest, že třeba nejprvé býti Maďarem, a potom teprvé člověkem, není ani pomyslení; tím méně pak o spojení se vynuceném. Pro spásu Evropy, Vídeň nesmí klesnouti, by stala se městem provincialním! Jsou-li pak ve Vídni samé lidé takoví, kteří za hlavní město žádají sobě míti Váš Frankfurt, musíme nad nimi zvolati: Pane, odpusť jim, neb nevědí, co chtějí!

Konečně ještě ze třetí příčiny zpěčovati se musím, porad Vašich býti účasten: pokládám totiž všecky dosavadní projekty, říši německé dáti nové zřízení na základě vůle národní, u vykonávání za nemožné a na dlouhé časy za nestálé, nechcete-li se odhodlati ku pravému lékařskému prostředku života i smrti, — míním totiž svolání německé republiky, byť i tato byla jen formou přechodní. Všecky předpisy, o něž se potud pokoušíno, o rozdělení moci mezi polovládnými knížaty a plnovládným národem, přivádějí mi na mysl theorie Phalansterů, které taktéž opírají se

o základní pravidlo, že ti, jichž se dotýče, budou se chovati jako cifry v počtech, a že žádné jiné platnosti vyhledávati nebudou, nežli jakou jim theorie vykáže. Možné, že mínění mé není důvodné, že se mýlím ve svém přesvědčení, — upřímně se vyznaje, přeji sám, aby bylo tak, — ale toto přesvědčení mám já skutečně, i v žádném okamžení nesmím tohoto kompasu dáti z ruky, nechci-li v bouřích doby
 75 nynější utonouti bez pomoci. Co pak se dotýče zřízení republiky v říši německé, věc tato leží zouplna mimo okres kompetence mé, tak že o ní nechci ani svého mínění pronésti. Ode hranic říše Rakouské ale musím každou myšlenku o republice již napřed odhodlaně i důrazně zamítati. Pomyslete si říši Rakouskou rozdělenou na množství republik a republiček, — jaký to milý základ k univerzální ruské monarchii!

Konečně pak, abych zavřel obšírné, avšak jen běžně prohozené slovo své, musím přesvědčení své krátce v ten smysl vyjeviti, že kdo žádá, aby Rakousy (a spolu s nimi i Čechy) připojily se národně k říši německé, požaduje od nich samovraždu, což nemá ničím morálního ani politického smyslu; naopak ale že žádost, aby se Německo připojilo k říši Rakouské, totiž aby k státu Rakouskému pod výše dotčenými výminkami přistoupilo, má mnohem důvodnější

smysl. Pakli však ani toto není po národním pocitu a smýšlení německém, nezbyvá nic, než aby obě mocnosti, říše Rakouská i Německá, vedle sebe rovnoprávně se ustrojily, svůj dosavadní svazek aby proměnily ve věčný spolek k obraně i ke vzdoře, a bude-li v tom jich obapolný zemský prospěch, aby třeba také zřídily mezi sebou jednotu celní. Ke všem prostředkům, kteří samostatnosti, celosti i vyvinování se moci říše Rakouské, zvláště k východu, nejsou nebezpečni, chci každého času rád podati pomocné ruky své.

Přijměte, pánové! výjev upřímné úcty i oddanosti mé.

V Praze dne 11. dubna 1848.

František Palacký.

*O centralisaci a národní rovnoprávnosti
v Rakousku.*

(Článek Národních Novin dne 21. prosince 1849.)

Otázka o federaci aneb centralisaci zajímá již ode 20 měsíců myslí všech těch, kterým zřízení a upevnění vlády konstituční v Rakousku na srdci leží. Sněmu Kroměřížskému nenecháno potřebného času, aby ji rozřešil všestranným objasněním a dorozuměním; však poněvadž tam jen jedna polovice říše zastoupena byla, nechceme škody odtud povstalé příliš vysoko vážit. Vláda, oktrojovavši ústavu ode dne 4. března 1849, prohlásila se sama skutkem pro centralisaci, ne sice naprosto, a však vždy u vysoké míře provedenou. Proto chválena jest ode všech téměř německých žurnálův v říši, zvláště ale ve Vídni; tím větší nespokojenost jevily proti tomu všechny svobodné orgány jinojazyčné, ano i v cizině ozýval se ne jeden hlas o ni

nedosti příznivý. Všickni ale znatelé souhlasí v tom mnění, že to jest vlastně hlavní a životní otázka říše Rakouské, od jejíhož více neb méně zdárného rozřešení především záviseti bude vnitřní její pokoj, a tudíž i veškeren prospěch i všecka moc její v Evropě vůbec. V ohledu tomto nabývá otázka ta i důležitosti celoeuropejské, a není se čemu diviti, že i zahraniční mužové státní obra-
cují k ní pozor svůj.

Ústava oktrojovaná založena jest na zá- 77
kladech tak širokých a volných, že v ní bez znamenité proměny celku dají se předce všeliké příhrady představití a podstatné uvnitř opravy provéstí; což ohledem na § 123, který dopouští její částečnou proměnu a tudíž i re-
visí na nejprvé příštím sněmu říšském, nemůže se jinak než za chválu jí přičítati. A poněvadž proměny takové, dříve nežli navrhovány budou cestou zákonodárnou, musejí zdravě roz-
myšleny a všestranně uvažovány býti: nebuděť ani nám bohdá ve zlé vykládáno, když předložíme obecnstvu myšlenky své o důle-
žité věci té. Samo pak sebou se rozumí, že má-
me-li navrhovati, co za lepší uznáváme, musí nám volno býti také dokazovati, proč to není
ovšem dobré, v čem sobě změny přejeme.

K orientování se na širém poli tomto mu-
síme předeslati některé úvahy o zvláštní po-
vaze věku i státu našeho. Cit národnosti býval

sice od jakživa u všech národů dosti mocnou pákou života veřejného i státního; jmenovitě u nás v Čechách jevil se takořka v popředí historie každého téměř století, s výminkou toliko XVI. a XVIII.; za nynější doby ale osobuje sobě v celé střední Europě moc a působení, jakových neměl ještě nikdy. Co XVI. a XVII. století byla idea církve a náboženství, to jest našemu věku idea národnosti. Pohled na nejnovější dějiny, zvláště roku 1848, musí o tom přesvědčiti každého, kdokoli jen chce. Pravda jest, že idea tato nepronikla ještě mysli a vědomí všech osob, všech individuí věku a státu našeho; neodpíráme, že mnohým osobám jest i protivna: vždy ale nabyla již, zvláště skrze maďarské přechvaty, takové síly a expansí do šíře i do hloubi, že dle přirozených zákonův světodějstva již neustoupí dříve s dějiště, než až vykoná běh svůj skrze všecka stadia přírodního vyvíjení svého. Ty krajiny a osoby, zvláště v Rakousku, které podnes v ohledu národním jsou netečné aneb apathické, nebudou jimi ještě po desíti, po dvaceti neb po třiceti létech; následovně pohnoutky ve státu, brané z poměrův národnosti, které posavad mnohým dosti lehké býti se zdají, nabývají čím dále tím větší důležitosti.

78 Každý muž u vlády, jenž pravdou věty této se tajiti aneb ji dokonce zapírati by chtěl, vězel by v osudném klamu; ano zpozdlíle bylo by

již všechno stavení hrází proti tomuto proudu věku našeho, a všeliké výmysly i prostředky lidské proti němu neměly by lepšího oučinku, nežli foukání proti větru, kterýmž jeho směr ani odvrátiti ani změnit se nedá.

O interessy církve a náboženství zápasili před věky národové celé Europy skrze více než století velmi ukrutně a krvavě, až vysílení s obou stran sklonili se konečně k míru, t. j. k uznání a šetření práv soupeřových, čili k zásadě rovnoprávnosti vůbec. Má-li idea národnosti vésti ku podobnému dlouhotrvajícímu krve prolévání, jehožto počátek skutečně stal se roku 1848? Doufáme, že bohdá nikoli, protože to, k čemuž strany všechny musely by po sebe delším a krvavějším boji vždy předce jednou skloniti se, t. zásada rovnoprávnosti národův, aspoň u nás v Rakousku již napřed uznána, anobrž i za základní dogma v říši celé prohlášena jest. Spory tudíž jen o to ještě povstávati mohou, kdyby zásada rovnoprávnosti *de jure* již uznaná i přijatá, *de facto* někde rušena byla.

Co ale jest nynější panování zásady rovnoprávnosti v Rakousku, ohledem na minulost, jiného nežli emancipace živlu slovanského a rumunského z nadvlády germanismu a maďarismu? (o poměrech v Istrii, Dalmatsku a Ha-liči, jakožto méně rozsáhlých, na tenkrát mlčeti můžeme). Němci a Maďaři byli před březnem

1848 národové panující v Rakousku, Slované a Rumuni národové služební; onino tedy utiskovatelé, tito utiskovaní. Při prohlášení konstitucí v březnu 1848 tedy, chtěli-li onino skutečně, jak pravili, *svobodě*, museli důsledně odříci se spolu nadvlády potud bezprávně usurpované, právě jako velicí statkáři svého panství nad poddanými. Němci učinili to ihned v theorii, ačkoli praxis za ní až podnes velmi dalece pokulhává; Maďaři ale odepřeli se toho jak ve praxi tak i v theorii, začez však nyní, jak vědomo, bolestně pykati musejí.

- 79 Svoboda vůbec jen tam možná jest, kde všickni účastníci společnosti jakékoli požívají stejného práva, kde nikdo není rodilým pánem, nikdo rodilým otrokem druhého; čemuž však nikoli se nepřičí, aby pro dosažení účelu společnosti jedni stáli v čele, vedli a poroučeli, druzí následovali a vésti se dali t. j. poslouchali. Ve svobodném konstitučním státu platí zákonové všem občanům stejně; co jednomu právo jest, musí právo býti také druhému, aniž kdo ze zákona a z práva obecného vyloučen býti smí. Slovem, konstitucí jest jen provedení ve státu známé oné a věčné zásady všeho práva i vši spravedlivosti: *čeho sobě nechceš, jinému nečiň*. Každé jakékoli nadprávi, každá jakákoli výsada (Vorrecht, privilegium), každá jakákoli podrobenost, která neplyne přirozeně a nutně z potřeby dosažení

účelu státního, — nejsou nic jiného, než skutečné vyjmutí z práva, tedy negace práva, t. j. nepravost, křivda, bezpráví. Každá takováto výsada může jen pouhým násilím, nikoli právem uvedena i udržena býti ve státu; násilí pak vede všude za sebou stav války, v nížto všecko přirozené právo se zapírá, mizí a hyne.

Obrátíce věty tyto, samy v sobě světlé a bezodporné, na skutečné poměry národů v Rakousku, nemůžeme neseznati, že při toliké rozličnosti národů těch, úplná jejich *rovnoprávnost* nejen za neodbytnou výminku celé konstituce, ale i za mravní základ samé říše vůbec považovati se musí; tudíž že o jakési nadvládě germanismu a maďarismu nad Slovany a Rumuny nikdy více ani řeči býti nesmí. Jináče zajisté vypadli bychom z oboru práva opět do zádavy a křivdy, stát právní proměnil by se nám opět ve stát násilný, a pokoj ve válku, třebas na oko i dušenou.

Je-li to vše pravda, co jsme dosavad přednesli, tedy otázka o centralisaci, kterou naše ministerium v Rakousku zavést i upevniti se snaží, sama sebou rozhodnuta jest. Centralisace ta pro Rakousko již z té příčiny se nehodí, poněvadž stojí ve přímém a nevyhnutelném odporu s mravním základem celé říše a konstituce, s rovnoprávností národův. Ministerium mluvívá sice také o rovnoprávnosti, ale povážíme-li způsob, kterým ji provést i usi- 80

luje, museli bychom formulovati smysl jeho po pravdě takto: „rovnoprávnost všech národností v Rakousku, s nadvládám však němčiny“. Je-li to ještě rovnoprávnost? může-li nadvláda taková jiným národům diktována býti právem a mimo násilí? a může-li násilím takovým upevněn býti pokoj a stálost říše?

Nechceme zde ani přísně na váhu bráti, proč ku př. v Uhersku nyní všude německé ouřadování se zavádí; Uhry nacházejí se posud ve stavu válečném, a to není řádný stav konstituční. Ani na to příliš nyní doléhati nebudeme, proč ouřadům českým před několika měsíci zapovězeno bylo, užívati mezi sebou jazyka českého; tento v každém ohledu neospravedlnitelný skutek zdá se, že cestou nekonstituční u vlády vylouzen byl, aniž bohdá u nových ouřadův bude míti platnost, an přesahuje i přes ty meze, které ministerium samo při své centralisaci stanovilo. Vezměme v úvahu jen poměry ty, které z ústavy dne 4. března nutně a nevyhnutelně plynouti mají.

Paragrafem 35 a 36 té ústavy vázány jsou všechny vyšší národní snahy a všecken politický parlamentární život k jedinému centru říše, k říšskému sněmu; neboť sněmové zemští nemají než jistá „nařízení“ (Anordnungen) činiti o věcech svých domácích méně důležitých. Následovně ono vše absorbující centrum buďto stane se pravou směsicí u věže Babel,

aneb jeden jediný jazyk (ku př. německý) přijat bude de facto za jazyk centrální. Tím ale skutkem vyloučení budou všickni ostatní jazykové zemišti na vždycky ode všeho veřejného parlamentárního života.

I nebude ani na této ráně dosti, ale vláda centrální, užívajíc téhož jazyka, vyloučí nápodobně všechny ostatní jazyky ze všech oborův administrace vyšší. Takováto nerovnost nejen vyvrátí až do dna všechny ty liché řeči o rovnoprávnosti národův, a postaví pouhý klam za mravní základ říše, ale stane se i *smrtelně nebezpečnou* pro všechny ty národy, kteří kromě Rakous buďto ani nežijí, aneb aspoň politického života vyvíjeti nemohou. Národ zajisté, kterému každé národní politické 81 a parlamentární pohybování na věky odňato jest, kdežto zatím sousedé v plné míře jeho požívají, — takový národ propadl neuchranně dříve neb později zahynutí svému co národ, a proti smrti takové není na světě léku. V takovémto smutném pádu nacházeli by se tedy nejen Čechoslované a Maďari, ale i Jihoslované a Rumuni; neb i tito spokojiti se nechtějí a nemohou tou nadějí, že as kmenovci jejich v Turecku předejdou je příkladem veřejného života politického. Všickni tedy národové tito nemohou, ač by sebe raději chtěli, svoliti k centralisaci dotčené, poněvadž skutkem takovým podepsali by sami ortel smrti své a spáchali by

samovraždu. Žádný poctivý representant národu svého nemohl by s dobrým svědomím podvoliti se v to na říšském sněmě; a kdyby to i učinil, nevíme, mohl-li by skutek takový právem místo míti, jelikož slibové a závazkové nemravní dle božského i lidského práva za neplatné se uznávají.

Co tedy jest činiti, aby nesnázem a rozpakům takovým dle možnosti se vyhovělo? — Pomoc jest tu, aspoň v theorii, velmi snadná; ale i ve praxi nikoli nemožná. Potřebí-tě zprosta přesaditi několik článků z paragrafu 36 do paragrafu 35 a ustrojiti dle toho celek ústavy. Potřebí jest dopřáti jednotlivým národům rakouským tolik autonomie, tolik svobodného politického pohybování, tolik vlastního parlamentárního života, kolik stačí, aby bez ujmy jednoty říšské rovnoprávnost národů stala se pravdou, a kolik potřebí, aby odstranilo se nejen skutečné nebezpečství, ale i boleplodná tvárnost helotismu u jedněch, panství u druhých. *Pokudkoli národové budou míti příčinu, báti se o národnost svou, potud nebude v Rakousku nikdy spokojenosti a míru.* A nebudou-li v tom ohledu dány garantie samým organismem státu, bude jistě od ministerium nadarmo plýtváno chlácholivými řečmi; nedůvěra, mající od dávna tisícero podnětů, vždy dále zmáhati se bude a hlodati

veškerá držadla i všechny svazky oddanosti a lásky.

Otázka, co v Rakousku podstatnějšího a pramenitějšího jest, říšská-li moc centralní, čili moci zemské a národní, a má-li onano slou- 82 žiti za míru těmto, čili naopak, — zdá se nám v samém skutku právě tak zbytečná, zahálčivá i pohoršlivá býti, jako jiné podobné otázky, ku př. o suverenitě knížat aneb národův. Staviti zoumyslna tyto zásady proti sobě, hledati v nich odpor a hádati se o přednost jedné nad druhou, nemůže než konečně k nesmyslům a k nepravostem vésti. Jako u člověka při skutečném oddělení duše od těla nastává smrt, tak i v organismu státním, kdyby organické jeho prvky a zásady počaly potýkati se vespolek. Mezi tím, jakkoli naprosto nemožné jest, vytknouti v každém činu člověka, pokud v něm oučastnil se rozum čili duch, a pokud smyslnost čili tělo jeho, ouhrnkem přece rozeznání oboru duchovnosti a tělesnosti vůbec nikoli tím se neruší. Diskrecí a dobré vůle s obou stran tu v každém pádu potřebí bude.

Dle našeho mínění jednota říše Rakouské, má-li býti neklamná i nezvratná, požaduje pro své centrum, čili pro „říši“ vůbec, nutně a naprosto, jen následující záležitosti a předměty: 1. císaře a dům čili rodinu jeho; 2. záležitosti zahraničné; 3. vojenstvo pozemské i námořní; 4. finance říšské; 5. záležitosti obchodu a tudíž

i 6. organy čili prostředky komunikační v říši vůbec. Dále ještě jest, ač ne naprosto potřebné, alespoň velmi žádoucí, aby to, co v jedné části říše za právo jest, ve druhé za křivdu považováno nebylo.

Z výkladu tohoto pozná každý nepodjatý soudce, že my oboru činnosti čili područí moci centralní anebo říšské nikoli nechceme klásti meze nedostatečné a ouzké. Ministerstvy pro předměty dotčené potřebnými byla by jednota říše tím dostatečněji a stáleji upevněna i pojištěna, kdyby třebaš ku př. zásada ta výslovně vyrčena i stvrzena byla, že nejen každá pevnost, ale i každické dělo, kterékoli u vnitř hranic říše Rakouské se nachází, náleží výhradně do područí moci centrální čili říšské.

Podlé toho mohly a měly by všechny ostatní záležitosti státní a národní v Rakousku ponechány býti mocem a sněmům zemským čili 83 autonomii národův, — rozumí se, že pod řízením a štítem též moci exekutivní, která i v říši činna jest, a výhradně jen mocnáři čili panovníkovi přísluší. Nám zajisté ve sporu tomto nejde nikoli o nějaké obmezení moci a praerogativy panovníkovy, nýbrž naprosto jen o jiný přiměřenější a přirozenější mechanismus působení jejího. A protože všechny ty obyčejné důtky o naší prý neloyalnosti, našem rýpalství a separatismu atd. odkazujeme zase tam, odkud přicházívaly, do oboru lži a utrhaní.

Kterak ale vlády zemské v Rakousku mají organisovány býti, aby neupadaly někdy do sporu ani mezi sebou, ani s vládou centralní, to jest arci věc uvažování mnohem delšího, nežli článkem novinářským obsáhnouti se dá. My aspoň nemohouce nyní do něho se pouštět, chceme jen ouhrnkem a povšechně naznačiti zdání své o záležitosti této.

Netajíme se, že bychom přáli, aby ministeria, která nyní pp. Bach, Schmerling a Thun ve Vídni zaujímají, buď dokonce zrušena, buď aspoň ve područí svém obmezena byla na ten způsob, aby všechna jejich běžná řízení odbývána byla ve zvláštních *ministeriích zemských* neboli *národních*. Každý větší komplex aneb každá národní gruppa zemí korunních mělaby v čele veškeré administrace své jednoho ministra, jenžby kollegou sice byl ministrův říšských čili Vídeňských, ale přebývalby ve hlavním městě zemí sobě podřízených, maje pod sebou raddy ministerialní pro všechny větve administrací zemských. Takových ministrův museloby v celé říši býti při nejmenším sedm, a sice pro země 1. německé, 2. československé, 3. polskorusínské, 4. maďarské, 5. rumunské, 6. jihoslovenské a 7. italské; vedle nich pak tolikéž sněmův zemských a soudův kassačních. Měl-liby ustanoven býti počet větší, my bychom tomu také tuze na odpor nebyli. Ministrové takoví, dostávající řádně důvěrné

zprávy o poradách a uzavřeních kolegův svých říšských, museli by arci v čas potřeby zajížděti také sami k nim do Vídně. Od té doby, co železné dráhy a telegrafy do všech měst hlavních se rozbíhají, zřízení takové dalo by se provésti bez podstatných nesnází. Hlavní ale vý-
 84 hoda ze zřízení takového plynula by ta, že všecky záležitosti státní a národní, stojící pod ministerium zemským, dalyby se odbývati až do instance nejvyšší v řečech národních a že zásada rovnoprávnosti národů přestala by tudíž býti pouhým mámidlem.

Šířiti se zde dále o ideji této nebudeme. Pro znatele a pro dobromyslné čtenáře naznačili jsme ji bohdá již zřetelně dosti; aniž pak my v podrobnostech méně podstatných (při kterýchž toliko účel od nás vytknutý tak neb onak vždy přece dosíci se dává), svévolně s kýmkoli nesnaditi se chceme; co ale dávných nepřátel našich se dotýče, víme, že kdybychom z pouhé upřímnosti třebaš i samu krev a duši svou před nimi vylili, oni vždy přece bůh ví z jakých neplech a nešlechetností viniti nás budou. Proto zdá se nám, žeby další naše řeč o věci této byla i zbytečna. Jen některých zvláštních punktů musíme několika slovy ještě se dotknouti.

Především pokládáme za věc velmi povážlivou, děliti jednu a touž větev administrace veřejné (ku př. věci školní) mezi vládu říšskou a vládu zemské; tření mezi nimi bude ne-

vyhnutelné, když jednakaždá bude chtít rozšířiti obor podruží svého naproti druhé; naprosto potřebí jest, aby každá větev taková celá i nerozdělená jedné moci toliko podřízena byla. Ba i tam, kde dělení arci nevyhnutelné jest, jmenovitě v oboru finančním, přáli bychom, aby ku př. všechny daně nepřímé odevzdány byly celé a bez výminky pod moc říšskou, daně pak přímé pod moci zemské, — arci že se závazkem k odvedení vyměřené částky do kass říšských, jakož až posavad bývalo. Jináče zajisté buď sama daň říšská, buď příplatek zemský považovány budou od kontribuentův za opus supererogationis, za břímě mrzuté a zbytečné, při čemž interesse státní v obou případech trpěti bude. Jen takovýmto roztríděním a isolováním (osamocněním) předmětův jednotlivých v ústrojí státním dá se předejiti a uvarovati na budoucnost nebezpečné jejich tření se mezi sebou.

Uvažovali jsme centralisaci rakouskou posavad výhradně se stanoviště národního, proto že ono pro nás nejdůležitější jest. Připome- 85
neme-li ale sobě, kterak ve Francii, státu takměř jednorodém a jednonárodním, mnozí z nejosvícenějších vlastencův jediné možnou spásu nyní jen v jeho decentralisování hledají, přesvědčíme se ochotně, že věc ta má i jiné stránky velmi důležité a nebezpečné, do jichžto rozjímání však pouštěti se zde nechceme.

Nesmíme ostatně zamlčeti o zdání svém, že jakkoli již nyní potřebné se vidí v Rakousku zřízení zvláštní *říšské rady* dle §§ 96—98 ústavy oktrojované, potřeba však taková stala by se ještě mnohem vážnější a pilnější při zřízení ministerií zemských nahoře dotčených. Rada ta, složená z mužův nejzkušenějších a nejváženějších u všech národův Rakouských, a záležející asi z rady užší, oudův totižto stále ve Vídni přebývajících, a rady širší, roztroušené po všech krajinách, — měla by za povinnost, sloužiti dobrým zdáním svým v každé státní potřebě jak ministrům, tak i mocnáři samému, a však pod výminkou, aby i císař pán i ministrové jeho měli dokonale vždy na vůli, dle vlastního uznání svého, šetřiti a poslouchati rady té, aneb nic. Tobý pak tuším nad jiné mnohé prostředky napomohlo k jednotě, stálosti a blahobytu říše, utvrdilo by politiku její uvnitř i zevnitř, aniž by vadilo a vaditi mělo zásadám konstitučním a svobodě národův rakouských.

Konečně ještě odpověditi musíme na důtku, která odpůrcům centralisace v Rakousku nejhojněji a obyčejně se činívá. Praví se totiž, že vláda rakouská musí býti silná a důrazná, a protož především sestředěná na jednom místě a v rukou jedněch. My sice nevíme, bývá-li vždy silný ten, kdo se pouští do boje s přírodou a právem: že ale v boji takovém

konečně vždy klesnouti musí, o tom nepochybujeme. Zdá se však, že naši odpůrcové matou v řeči své snad mimovolně rozličná ponětí dohromady, mluvíce totiž o vládě *silné*, a mníce pod tím jen vládu *pohodlnou*. Jest-li tomu tak, nechceme jim v tom odpírati naprosto; máme však za to, že *pohodlí* nenáleží mezi přední požadavky vlády konstituční. Pohodlný, co do ⁸⁶ státního zřízení, jest jen despotismus a barbarství; vlády osvícené a svobodomyšlné bývaly od jakživa pilny v šetření tisícerych interessův státních a občanských, a protož nemohly ani nechtěly vyhlašovati pohodlí svého za věc ve státním organismu nad jiné důležitější.

V Praze dne 21. pros. 1849.

Fr. Palacký.

OBSAH.

	Strana
Úvod vydavatelův	I
Idea státu rakouského	3
Příloha A. Psaní dne 11. dubna 1848 do Frankfurtu	103
Příloha B. O centralisaci a národní rovnopráv- nosti v Rakousku	114

NEJVHODNĚJŠÍM A NEJUŽITEČNĚJŠÍM DAREM PRO
KAŽDÉHO VZDĚLANÉHO ČECHA JE:

OTTŮV
SLOVNÍK
NAUČNÝ.

ILLUSTROVANÁ ENCYKLOPEDIA OBECNÝCH VĚDOMOSTÍ.

Velkolepého tohoto díla vyšly dosud svazky následující:

Díl	I. A-Alpy - - - - -	váz. K	17.—
Díl	II. Alqueire-Ažušak - - -	»	20.60
Díl	III. B-Bianchi - - - - -	»	17.—
Díl	IV. Bianchi Giovanni-Bžunda	»	18.44
Díl	V. Č-Čechůvky - - - - -	»	16.28
Díl	VI. Čechy-Danseur - - -	»	18.44
Díl	VII. Dánsko-Dřevce - - -	»	19.16
Díl	VIII. Dřevěné stavby-Falšování	»	19.88
Díl	IX. Falšování-Genrista - -	»	19.16
Díl	X. Gens-Hedwigia - - -	»	19.16
Díl	XI. Hédypathie-Hýždě - -	»	19.88
Díl	XII. Ch-Šv. Jan - - - - -	»	20.60
Díl	XIII. Jana-Kartas - - - -	»	20.60
Díl	XIV. Kartel-Kraj - - - - -	»	19.88
Díl	XV. Krajčij-Ligustrum - -	»	19.88
Díl	XVI. Lih-Media - - - - -	»	19.88
Díl	XVII. Median-Navarrete - -	»	20.60
Díl	XVIII. Navary-Oživnutí - -	»	19.16
Díl	XIX. P.-Pohoř - - - - -	»	19.88
Díl	XX. Pohora-Q. - - - - -	»	20.60
Díl	XXI. (R)-Rozkoš - - - - -	»	19.88
Díl	XXII. Rozkošný-Schloppe - -	»	19.88
Díl	XXIII. Schlossar-Starowolski	»	21.32
Díl	XXIV. Staroženské-Šyl - -	»	17.72
Díl	XXV. T-Tzschirner - - -	»	19.88

— Pokračování dále vychází. —

Celý slovník lze obdržeti také na měsíční splátky.

Nakladatelství J. OTTY v Praze,
Karlovo nám. čís. 34. — Ve Vídni I., Gluckg. 3.

Zveme ku předplacení

velkého obrazového týdeníku pro zábavu a poučení

ZLATÁ PRAHA.

Redaktor části slovesné
AD. BOH. DOSTAL.

Část obrazovou rediguje
-- VIKTOR OLÍVA. --

Zlatá Praha přináší v části umělecké krásné reprodukce obrazů předních umělců českých a mistrovská díla nejproslulejších umělců cizích. Do obsahu literárního přispívají přední spisovatelé čeští.

Celý náklad **Zlaté Prahy** tištěn je na krásném křidovém papíře; občas přikládány jsou bezplatně barevné listy uměleckých reprodukcí.

Na **Zlatou Prahu** předplácí se čtvrtletně 5 korun, s pošt. zášilkou K 5.75, čtvrtletně poštou do ciziny K 7.50; 14denní sešity v eleg. obálce jsou po 80 hal.

Knihovna Zlaté Prahy,
14denní román. příloha.
Čtvrtletní příplatek 1 kor.

Hudební příloha Zlaté Prahy,
měsíční příloha. Rediguje V. J. Novotný. Čtvrtletní příplatek K 1.20.

21 uměleckých premií, obrazy předních domácích mistrů. Žádejte seznam!

Číslo Zlaté Prahy na ukázk lze si vyžádati v každém knihkupectví, jakož i v podepsané administraci.

»Zlatou Prahu« lze odbírat i v každém knihkupectví, hlavně v

Nakladatelství J. OTTY v Praze,
Karlovo nám. 34. — Filialka ve Vídni I., Gluckg. 3.

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

